

1982/83:125

Onsdagen den 20 april em.

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

21 § Det obligatoriska skolväsendet m. m.

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1982/83:20 om det obligatoriska skolväsendet m. m. (prop. 1982/83:100 delvis).

Anf. 124 TREDJE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Anf. 125 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Socialdemokraterna har på sistone försökt framställa sig som frihetens främsta förkämpar. I Dagens Nyheter härförliden meddelar statsrådet Ingvar Carlsson att han själv tar sig friheten att gå mot röd gubbe. I ett tidigare sammanhang har han framfört tanken att det kanske vore välmotiverat om svenska folket satsade på kolonilöster. Maj Britt Theorins gamla parabolantennförbud begravdes samtidigt en gång till – av verkligheten har det för länge sedan omöjligförklarats.

Detta låter bra, herr talman – det skall gärna medges. Socialdemokraterna gör avbön. Ingvar Carlssons kvastar skall sopa undan den förmyndarstämpel socialdemokratin så snabbt ånyo ådragit sig efter inträdet i kanslihuset. Men det bara låter.

Samtidigt, herr talman, som Ingvar Carlsson håller högstämda tal i Göteborg vill socialdemokraterna i Stockholm lägga ner Adolf Fredrik – om man nu klarar av att stå emot en allt större folkopinion. Och skolministern själv, ehuru vän av just Adolf Fredrik, predikar oginhetens budskap i fråga om de i verklig mening fristående skolorna. I en interpellationsdebatt den 28 februari formulerade Bengt Göransson statens förpliktelser gentemot de

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

fristående skolorna. Först hänvisade han till det riksdagsbeslut som fattades förra hösten:

”Riksdagsbeslutet innebär däremot *inte* att någon viss fristående skola eller grupp av skolor som i dag inte har statsbidrag automatiskt skall få det. Tvärtom skall beslut om statsbidrag fattas av regeringen efter en noggrann prövning av varje enskilt fall. Utgångspunkten skall vara att en fristående skola för att få statsbidrag skall vara till nytta som ytterligare erfarenhetsunderlag eller annat komplement till det allmänna skolväsendet. I propositionen sades vidare att det inte är givet att alla skolor med ett visst pedagogiskt system skall få bidrag, eftersom skälet till stödet är att verksamheten ger erfarenheter av värde för det allmänna skolväsendet. Det kan knappast vara ett allmänt intresse att genom statsbidragsgivning medverka till att en speciell pedagogik får sin motsvarighet i ett med grundskolan parallellt system.”

Senare tillade Bengt Göransson själv:

”Det är därför vi i det parti jag tillhör har ställt oss bakom detta riksdagsbeslut, för att man skall kunna nyttiggöra de pedagogiska erfarenheter och de tillgångar som skapas inom skolor med en alternativ pedagogik. Vi gör det alltså inte bara för att möjliggöra för exempelvis föräldrar att välja andra skolformer.”

Fristående skolor skall, herr talman, vara nyttiga för staten – det är andemeningen. För staten – inte för eleverna.

I den beskrivningen av hur det offentliga skall förhålla sig till det enskilda fångar Bengt Göransson kärnan i konflikten mellan socialdemokraterna och oss moderater: för staten – inte för eleverna eller föräldrarna. I själva verket är det en överhetsbeskrivning av den enskildes rätt eller brist på rätt som statsrådet ger uttryck för, en överhetsbeskrivning som inte blir mer tilltalande därför att den av slentrian och ouppmärksamhet kommit att anammas också av dem som borde vetat bättre. Det är uppenbarligen skillnad mellan dem som i Göteborg eller annorstädes bara talar om friheten och dem som faktiskt är beredda att leva upp till frihetens förpliktelser.

För oss moderater handlar inte frihetsdebatten om att den offentliga makten skall ge människor rätt att i småsaker bestämma själva. Frihet handlar om att inte vara beroende – att inte tvingas att med mössan i handen be det offentliga att ta hänsyn till just det som för den enskilde känns viktigt och angeläget. Att alltid ha ett alternativ som man själv förfogar över, det är frihet.

Socialdemokraterna i utbildningsutskottet har tvingats att ge regeringen bakläxa i fråga om de fristående skolorna. Inför trycket från dem som helt enkelt inte accepterade att entydiga riksdagsbeslut åsidosattes tvangs socialdemokraterna att slänga in handduken. En eftergift under galgen visserligen, men ändå en eftergift, och en seger för alla dem som inte är beredda att se mellan fingrarna i fråga om det som alltmer har kommit att framstå som ett statligt maktövertagande.

Den debatt som de senaste månaderna krävs för att tvinga socialdemokraterna till den nödvändiga reträtten visar emellertid på svagheten i det

statsbidragssystem som nu introduceras. Förhållningen kunde motiveras – om än på ett till ytterlighet bräckligt sätt – enbart med hänvisning till just det faktum att staten ansåg sig behöva mer tid för att utröna vilka skolor staten genom stödssystemet ville få mera erfarenheter ifrån.

Eller som Bengt Göransson uttryckte saken i den interpellationsdebatt jag tidigare hänvisade till: "Regeringen har sett det som nödvändigt att göra en samlad bedömning. --- Man kan i en gemensam handläggning pröva varje enskilt ärende för sig, pröva varje skolas förutsättningar för sig. Det är så pass enkelt att det egentligen inte behöver påpekas. Det skulle däremot kunna innebära att man genom att ta ärenden och beslut i den ordning de kommer in kunde försätta sig i en situation där man inte hade möjlighet att ge den skola stöd som man av olika skäl fann det lämpligt att ge stöd."

Herr talman! Vi moderater accepterade det nya statsbidragssystemet förra hösten enbart därför att det ändå innebar en förbättring. I grunden är det emellertid både principiellt och praktiskt ett system som snarast möjligt borde utbytas mot en ordning som ger de fristående skolorna en chans att tjäna elevernas, snarare än statsmaktens intressen.

Vi säger så här: Fristående skolor skall ha stöd om de är beredda att följa grunderna i läroplanen och om de kan göra troligt att de har den stabilitet som hänsynen till elevernas skolgång kräver. Några ytterligare krav skall staten inte uppställa. Stödet bör kunna uppgå till ett belopp som motsvarar vad eleverna kostar i den allmänna skolan.

Det skolsystem som skulle bli resultatet av den syn på friskolorna som jag här har redovisat skulle ge eleverna makten att avstå från undervisning i skolor som man inte tycker håller måttet. Variationen skulle stimuleras och med denna kvaliteten. Valmöjligheterna utanför den allmänna skolan skulle framtvunga annorlunda skolor också inom det offentliga systemets ram. Pedagogisk förnyelse skulle ges det stöd som friheten att pröva och att utveckla alltid innebär.

Det, herr talman, är frihet – frihet att själv forma sin framtid. Kolonistugan, rätten att gå mot röd gubbe och det utrangerade parabolförbudet är nog bra men kan aldrig överskyla det faktum att socialdemokratin i hägnet av sådant tal ytterligare förstärker överhetstendenserna i det svenska samhället.

En annan sak som jag vill ta upp är att regeringen i årets budgetproposition föreslår en besparing på lärarsättningarna vid den praktiska arbetslivsorienteringen på grundskolans högstadium. Förslaget har granskats av utskottet och befunnits inte i alla delar svara mot de krav skolan har rätt att ställa.

Vi kan för vår del acceptera att prao blir föremål för besparingar. Dess värre är samhällsekonomi sådan att också skolan måste bidra. Den besparing regeringen föreslagit är emellertid omöjlig att genomföra om inte ingrepp skall behöva göras också i annan verksamhet i åtskilliga fall. Ändringar i regeringsförslaget är alltså nödvändiga.

Besparingen kan enligt vår mening inte utgå från att alla skolor har fyra veckors prao, när läroplanen ger skolorna möjlighet att välja prao i tre eller i

Onsdagen den
20 april 1983 .

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

fyra veckor. Tre prao-veckor bör utgöra beräkningsgrund. Det ekonomiska utrymme som med en sådan justering öppnas bör utnyttjas dels för ökade lärarbesök på arbetsplatserna, dels – där detta är nödvändigt – till prao i halvklass. Därigenom tillgodoses ett brett intresse hos dem som har haft anledning att diskutera regeringens åtgärder.

För att snabbt få möjlighet att värdera utfallet av den nu diskuterade förändringen bör regeringen redan i nästkommande budgetproposition redovisa de första erfarenheterna. Riksdagens beslut bör i avvaktan på denna redovisning vara ettårigt. På detta sätt, herr talman, kan en nödvändig besparing förenas med hänsynen till elevernas rätt till en fullgod praktisk arbetslivsorientering.

Herr talman! Många har vittnat om att prao fått skoltrötta elever att leva upp. Vad är detta, om inte ett bevis för värdet av den typ av åtgärder som vi moderater i andra sammanhang så ofta föreslagit i fråga om högstadiets inriktning. Det engagemang många elever uppenbarligen visar inför den praktiska verksamheten under prao måste tas till vara genom att man erbjuder bättre tillvalsmöjligheter på högstadiet. Prao-debatten har visat på behovet av sådana förändringar av högstadiet som en riksdagsmajoritet dess värre tidigare ställt sig avvisande till.

Till slut, herr talman, förtjänar det att påpekas att den besparing i fråga om prao som vi av samhällsekonomiska skäl anser ofrånkomlig – och som man inte så lättvindigt kan förbigå, som somliga har valt att göra – inte i något hänseende skall ses som någon värdering av lärarnas arbetsinsatser. Skolan skulle nog vinna på att politiker i stället för att rikta anklagelser gentemot en påstådd ofullständig lärarinsats oftare kostade på sig det erkännande lärarna faktiskt är värda.

Anf. 126 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Låt mig inleda med att säga ett särskilt "välkommen hit" till skolminister Bengt Göransson. Vi har här i kammaren under det pågående riksmötet haft ett flertal viktiga debatter om angelägna skolfrågor, och vi har då saknat skolministerns medverkan. Det har dels gällt betydelsefulla avsnitt i utbildningsdepartementets bilaga till budgetpropositionen, dels särpropositioner av stor vikt för skolväsendet. Vi är flera som har uppfattat skolministerns frånvaro som ett tecken på bristande respekt för riksdagens och utbildningsutskottets arbete.

Till utbildningsutskottets betänkande nr 20 har centern fogat ett antal reservationer, som bygger på de principiella uppfattningar vi tidigare fört fram i vår partimotion om utbildning och forskning till årets riksmöte.

Den första reservationen gäller frågan om ett nytt statsbidragssystem, där vi kräver att en parlamentariskt sammansatt kommitté får i uppdrag att göra en översyn. Visserligen är det nuvarande systemet inte särskilt gammalt, men bristerna börjar redan göra sig märkbara, och det är hög tid att få i gång ett arbete för att möta problemen. Det nuvarande systemet med basresurstal är inte konstruerat för en situation med starkt vikande elevunderlag och utgör med sina skilda delningstal för lågstadiet resp. mellan- och högstadiet ett

orationellt skäl för att bibehålla nuvarande stadiindelning.

Utskottsmajoritetens motivering för sitt avslagsyrkande är mycket kortfattad och illustrerar bara en sak: att man inte begripit vad det handlar om. Frågan om tätortsgrad är bara ett exempel på hur man kan lösa de tekniska problemen med ett elevrelaterat statsbidrag, och sannerligen ingen huvudfråga. Men man har, som sagt, tagit del och inget förstått, och vi får säkert anledning att återkomma till frågan fler gånger.

I reservation nr 4, sedd i relation till statsrådets föredragande text i budgetpropositionen och till utskottsmajoritetens skrivning, får man en utomordentlig illustration till hur olika vi ändå ser på begreppet decentralisering.

För oss centerpartister innebär begreppet att decentralisera att vi med förtroende ger ett ansvar till den lokala nivån, i det här fallet skolstyrelserna, att lösa en uppgift med hänsynstagande till de lokala förutsättningarna. Detta kan, och jag vill gärna säga bör, leda till att man kommer till olika resultat och olika beslut i olika delar av landet.

Men enligt vedertagen socialdemokratisk uppfattning innebär decentralisering att man lokalt får fatta besluten så länge de stämmer överens med de centralt dokumenterade uppfattningarna. Detta har ni att rätta er efter. Eljest får vi ompröva den fria resursanvändningen och det decentraliserade beslutssystemet, säger skolministern i budgetpropositionen.

Detta är inte decentralisering utan centralisering av gammalt välkänt socialdemokratiskt märke. Mot detta reser vi principiella invändningar, men också i sak får det helt andra effekter än skolministern tror. Det finns förvisso ett antal kommuner som ännu inte fullt ut tagit sitt ansvar när det gäller att fördela resurser på ett behovsriktat sätt. I dessa kommuner frågar man just efter centrala direktiv och riktlinjer, därför att man inte är van att ta ett lokalt ansvar. Tror verkligen skolministern att dessa kommuner och deras skolstyrelser känner sig skrämde av hotet i budgetpropositionen? Tror skolministern att just de kommer att slå vakt om den fria resursanvändningen? Vi avvaktar med viss nyfikenhet svaret.

Låt mig sedan, herr talman, ta upp den stora frågan om slopandet av statsbidraget till kommunerna för den lärartid som motsvarar elevernas prao under högstadiet. Från centerns sida har vi kategoriskt avvisat denna s. k. besparing, därför att den i långa stycken bygger på felaktiga förutsättningar och därför att den innebär en betydande kostnadsövertäckning på kommunerna. Våra argument börjar vid det här laget bli både många och välkända, men jag skall ändå upprepa några av de viktigaste.

Besparingen förutsätter helklass-prao, dvs. att alla elever i klassen har prao samtidigt. Men mer än hälften av landets kommuner har s. k. halvklass-prao, där halva klassen går ut på praktik, medan den andra hälften har undervisning på vanligt sätt. Då friställs inga lärartimmar, och det blir heller ingen besparing. Det finns många goda skäl till att kommunerna valt att ha halvklass-prao: t. ex. en begränsad arbetsmarknad, som inte kan ta emot en hel klass på en gång, vilket är fallet på många små orter och i glesbygd, eller det förhållandet att man helt enkelt anser att det finns

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

pedagogiska fördelar med att läsa med halv klass. Under sådana förutsättningar blir det för dessa kommuner ingen besparing.

Regeringen utgår också i sitt besparingsförslag från att alla kommuner har fyra veckors prao på högstadiet. Så är inte fallet. Det är kommunens skolstyrelse som beslutar om praons förläggning till årskurs och stadium. Många kommuner har valt att bara lägga ut tre veckors prao på högstadiet. I dessa fall innebär besparingsförslaget att kommunen själv får betala den fjärde veckan.

För dessa kommuner gör nu utskottet på eget bevåg ett märkligt avsteg. Man föreslår att kommuner med tre veckors prao på högstadiet för budgetåret 1983/84 bör kompenseras från anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet. Detta bör länskolnämnderna beakta vid fördelning av anslaget.

Nu råkar det dess värre vara så att länskolnämnderna redan fördelat dessa medel. Det borde utskottsmajoriteten känna till, eftersom den innehåller inte mindre än tre länskolnämndsordförande. Men så är uppenbarligen inte fallet. Eller har man för avsikt att göra om fördelningen och ta tillbaka pengar, som vissa kommuner tilldelats på noggrant prövade grunder och där just behovsriktningen, som den kommer till uttryck i sociala problem, invandartäthet, låg gymnasiebenägenhet etc., varit vägledande. För att i stället nu användas för att reparera skolministerns fadäser? Hur stämmer detta i så fall överens med vårt inledande resonemang i betänkandet om en behovsriktad resursfördelning? Kanske det inte är kommunerna som borde berövas sina beslutsbefogenheter i det här fallet utan utskottsmajoriteten! Vad säger skolministern: Kan det vara något för nästa års budgetproposition?

Således föreligger inte två av de viktigaste förutsättningarna för förslaget genomförande, men det bortser regeringen ifrån. Regeringen gör dessutom avsteg från en annan viktig princip, nämligen den att skolan skall vara målstyrd och inte regelstyrd. Regering och riksdag skall ange de övergripande målen och dra upp riktlinjer för verksamheten, men kommunerna skall ha det lokala ansvaret för verksamhetens utformning. Med det här förslaget utövar regeringen en detaljstyrning genom att ändra statsbidragsgivningen. Rättar sig inte kommunerna därefter, blir resultatet en kostnadsövertäring från staten till kommunerna. Detta kan vi inte acceptera.

Granskas förslaget ytterligare kan fler felaktigheter påvisas. Regeringen utgår ifrån en besparing som omfattar alla läroveckotimmar i en klass minus tillvalsblocket, som man beräknar till 11 % av lektionstiden. Men i verkligheten är reduktionen mycket större. Även i ämnena matematik, engelska, idrott och slöjd har man oftast grupper som är sammansatta av elever från flera klasser i samma årskurs. Detta bortser regeringen ifrån. För att man skall få ut hela besparingseffekten krävs det inte bara att hela klassen har prao utan att hela årskursen går ut i prao samtidigt. Därvid ökar anspråken på tillgängliga prao-platser i motsvarande grad. Då blir det inte bara små orter som får problem, utan då blir det bekymmer över praktiskt taget hela landet.

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Herr talman! Att förbereda eleverna för arbetslivet är ett av skolans viktigaste mål. Detta har klart kommit till uttryck i läroplanen och i propositionen om studie- och yrkesorientering från förra året. Där slås också fast att denna arbetslivsförberedelse är en angelägenhet för alla som är verksamma i skolan – skolledare, lärare och annan personal. Tyvärr finns inte skolministrar med i uppräknigen, men efter att ha tagit del av förslagen om praon i årets budgetproposition och den nya särpropositionen om syon, där det tidigare beslutet raserades, inser alla att det hade varit till fördel för skolan.

I propositionen skriver skolministern apropå besparingar: "Det har härvid varit vår uttryckliga ambition att ge besparingarna en sådan utformning att skolans verksamhet inte påverkas negativt." Är skolministern nu beredd att säga, efter den debatt som förevarit alltsedan budgetpropositionen presenterades, att denna ambition infrias? Är inte praon-besparingen negativ för skolans verksamhet?

Innan jag lämnar praon vill jag också något beröra den moderata reservationen i samma ämne. Den innehåller många konstigheter, och som vanligt när det gäller moderat skolpolitik försöker man säga ett och mena ett annat. Man säger att förslaget "till vissa delar är diskutabelt". Innebär det att man säger nej till vissa delar eller att man är beredd att diskutera om innehållet till vissa delar? Innebär det i sin tur att övriga delar är bra eller åtminstone acceptabla ur moderat synpunkt? Och då syftar jag i första hand inte på pengarna utan på det pedagogiska och kvalitetsmässiga innehållet.

En annan fråga som jag gärna skulle vilja ha svar på är hur en utebliven besparing kan bli ett resurstillskott. Det står nämligen så i reservationen. Och till sist, Per Unckel, vad betyder i klartext meningen: "Tilläggas bör att möjligheter alltid föreligger att lokalt disponera förstärkningsresursen så att bästa möjliga resultat av skolverksamheten uppnås för eleverna."? Vad är det månne för pedagogiskt nytänkande som döljer sig bakom den formuleringen?

I reservation nr 10 har vi konkretiserat vårt förslag om viss försöksverksamhet med särskild skolenhet där undervisningen bedrivs på invandrar-språk, i första hand finska. Utskottsmajoriteten säger goddag-yxskaft:

"Enligt utskottets mening kan frågor som rör hemspråkundervisningen i grundskolan inte få en varaktig lösning förrän bl. a. resultatet av SKU" – språk- och kulturarvskommittén – "föreligger. Med detta anser utskottet att riksdagen bör avslå motion 1982/83:849 yrkande 2."

Men vi har ju inte talat om en varaktig lösning utan just försöksverksamhet. Det skulle vara bra att få utskottets skäl för att säga nej till försöksverksamhet på detta angelägna område.

Till sist, herr talman, den gemensamma borgerliga reservationen 12 om statsbidrag till fristående skolor. Här kommer riksdagen om någon timma eller så att besluta att det beslut som riksdagen redan tidigare har fattat gäller nu också. Det gäller även för socialdemokratiska skolministrar som Bengt Göransson. Det är bra för riksdagens anseende att riksdagen fattar det

beslutet, men det hade varit ännu bättre för Bengt Göransson's anseende om frågan aldrig hade aktualiserats på nytt!

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 4, 6, 10 och 12 och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 127 KENTH SKÅRVIK (fp):

Herr talman! Möjligheten att skapa ett välfärdssamhälle, där medborgarna aktivt deltar i den demokratiska beslutsprocessen och i det kulturella livet, är i hög grad avhängig den utbildning som medborgarna erbjuds. Goda kunskaper vidgar den enskilda människans gränser och banar väg för social och ekonomisk utveckling. Att ge barn och ungdom en god utbildning är den bästa framtidsinvestering man kan göra.

Reformverksamheten i skolan har under lång tid haft en organisatorisk inriktning och har syftat till att bereda alla bättre möjligheter till utbildning. I detta arbete har dock ibland kvalitetsaspekterna tenderat att komma i skymundan. Den nya läroplanen för grundskolan, som lades fram av folkpartiregeringen 1979 och som började gälla hösten 1982, innebär ett brott i denna utvecklingslinje. Huvudtankarna i Lgr 80 är krav på kvalitet i kunskaper och färdigheter, förstärkning av de naturorienterade ämnena och möjlighet till intresseinriktade studier, satsningar på jämställdhet och praktiskt elevansvar. Att genomföra en ny läroplan är en lång utvecklingsprocess, men grunden är lagd för en mer kvalitetsmedveten skola.

Enligt folkpartiets mening måste det fortsatta utvecklingsarbetet inriktas på att stärka kvaliteten på den utbildning som barn och ungdomar erbjuds av samhället. För att på bästa sätt tillvarata vår utbildningspotential bör följande förslag förverkligas:

skolstart vid sex års ålder,

minskning av tiden för fria aktiviteter till förmån för läroplansbunden verksamhet,

en öppen inställning till alternativ pedagogik inom grundskolan,

ett förbättrat betygssystem,

åtgärder för att undvika "lärarlösa lektioner".

Vi har från folkpartiets sida som ett särskilt yttrande velat ge våra synpunkter på skolstart vid sex års ålder. I dag går nästan samtliga barn i förskola från sex år. Många av dessa barn är redan då mogna att lära sig läsa och räkna, medan andra inte uppnår denna mognad förrän vid åtta eller nio års ålder. Förskolans pedagogik och metodik innefattar emellertid inte inläring av sådana färdigheter. Man försitter alltså det inläringstillfälle när eleven är som mest motiverad.

Folkpartiet anser därför att skolplikten bör gälla från sex år. För att alla barn skall få en allsidig utveckling bör förskolans och lågstadiets inlärnings- och arbetsmetoder samverka. Ett sådant arbetssätt förutsätter att man under hela lågstadiet utgår från det enskilda barnets mognadsnivå och behov vid inläring av kunskaper och träning av olika färdigheter.

Folkpartiet har inget att erinra mot regeringens förslag till punktinsatser på lågstadiet. Det är emellertid tillfälliga åtgärder. En tidigare skolstart med ett

arbets sätt som tar hänsyn till barnens behov är enligt min mening en åtgärd som skulle bidra till en bättre arbetssituation på lågstadiet.

I den nya läroplanen har den timplanebundna tiden för mellanstadiet minskats med två timmar till förmån för fria aktiviteter. För högstadiet avsätts fem timmar. Avsikten var att de fria aktiviteterna skulle anknytas till ämnena i skolan. Så har normalt inte blivit fallet. Med hänsyn härtill och till att allt fler elever visar brister i grundläggande kunskaper och färdigheter som att läsa, skriva och räkna finns det enligt folkpartiets mening anledning att undersöka möjligheterna att återföra hela eller viss del av tiden för de fria aktiviteterna till den timplanebundna verksamheten. Detta är ett led i strävan att höja kvaliteten på elevernas kunskaper. Det kan visserligen sägas att det inte gått lång tid sedan den nya läroplanen infördes, men erfarenheterna är så entydiga att överväganden av det slag som folkpartiet förordat bör göras redan nu.

Den praktiska arbetslivsorienteringen är det främsta instrumentet för att förbereda eleverna för deras inträde på arbetsmarknaden. Det finns också en mycket medveten strävan i hela läroplanen att göra all undervisning så verklighetsanknuten som möjligt, där erfarenheter från arbetslivet blir ett naturligt inslag.

I årets budgetproposition föreslås att statsbidrag inte längre skall utgå till kommunerna för den lärartid som motsvarar elevernas prao under högstadiet. På detta sätt sparar regeringen 148 milj. kr., varav 20 milj. kr. föreslås återgå till kommunerna i form av en särskild resurs.

Förslaget innehåller många brister och bygger i långa stycken på felaktiga förutsättningar. Här skall redovisas några.

Besparingen förutsätter helklass-prao, dvs. att alla elever i klassen har prao samtidigt. Men mer än hälften av landets kommuner har s. k. halvklass-prao, där halva klassen går ut i praktik medan den andra hälften har undervisning på vanligt sätt, och då friställs inga lärartimmar och det blir heller ingen besparing. Det kan finnas många goda skäl till att kommunerna valt att ha halvklass-prao, t. ex. en begränsad arbetsmarknad som inte kan ta emot en hel klass på en gång, vilket är fallet på många små orter och i glesbygd, eller att man helt enkelt anser att det finns pedagogiska fördelar med att läsa med halv klass. Under dessa förutsättningar blir det i dessa kommuner ingen besparing.

Regeringen utgår också i sitt besparingsförslag från att alla kommuner har fyra veckors prao på högstadiet. Så är inte fallet för alla kommuner. Det är nämligen kommunens skolstyrelse som beslutar om praons förläggning till årskurs och stadium. Därför har många kommuner bara tre veckors prao på högstadiet. I dessa fall innebär besparingsförslaget att kommunen själv får betala undervisningen i skolan under den fjärde veckan.

Granskas förslaget ytterligare kan fler felaktigheter påvisas. Regeringen utgår från en besparing som omfattar alla lärarveckotimmar i en klass minus tillvalsblocket, som man beräknar till 11 % av lektionstiden. Men i verkligheten är reduktionen mycket större. Även i ämnena matematik, engelska, idrott och slöjd har man oftast grupper som är sammansatta av

Nr 125

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

elever från flera klasser i samma årskurs. Detta bortser regeringen från. För att man skall få ut full besparingseffekt krävs det att inte bara hela klassen utan även hela årskursen går ut i prao samtidigt. Därvid ökar anspråken på tillgängliga prao-platser i motsvarande grad. Då blir det inte bara små orter som får problem, utan det blir bekymmer över praktiskt taget hela landet.

Mot bakgrund av de många problem av praktisk natur som uppkommer är det svårt att se att förslaget i proposition 1982/83:100 skulle innebära att kommunerna kan spara 128 milj. kr. Det är därför inte nu möjligt att ta ställning till besparingsförslaget, vilket bör avvisas av riksdagen.

Regeringen bör bättre utreda vilka praktiska möjligheter kommunerna har att på högstadiet göra besparingar i vad gäller elevernas prao utan att komma i konflikt med den nya läroplanens intentioner. Denna utredning bör göras i samråd med Svenska kommunförbundet.

I riksdagsbeslut hösten 1982 bestämde riksdagen i stor enighet att fristående skolor skulle kunna få statsbidrag i fortsättningen om de uppfyllde vissa villkor. Detta beslut hälsades med stor glädje av de många föräldrar landet över som arbetar för att deras barn skall få gå i Waldorfskolor. Nu gäller det alltså att dessa skolor skall kunna få dra nytta av de friare regler om statsbidrag som riksdagen bestämt. Man blev därför något förvånad när föredragande statsråd i årets budgetproposition inte ville sätta i gång omedelbart, dvs. fr. o. m. den 1 juli 1983 som riksdagsbeslutet anger. I stället vill föredraganden vänta ännu ett år och under tiden ge Waldorfskolorna samma tillfälliga överlevnadsbidrag som tidigare. Vi ser därför med glädje på att föredraganden ändrat sig och nu skall ge möjlighet till att söka och få utbetalat statsbidraget tidigare. Vi hoppas också, att man i fortsättningen skall följa en snabbare princip, så att våra fristående skolor har möjligheter att fungera på ett riktigt sätt. Dessa skolor är enligt vår mening en viktig del i vårt skolväsende och har som uppgift att förmedla lärdom till många unga människor i framtiden.

Vi ser allvarligt på att föredragande statsråd överväger att ompröva den fria resursfördelningen. Vi tror det är oerhört viktigt att centrala myndigheter förmår acceptera att ett decentraliserat beslutssystem innebär att lokala och regionala organ kan lösa föreliggande uppgifter på olika sätt. Det är på den lokala nivån behoven bäst konstateras. Vi måste lära oss att tro på de lokala beslutsfattarna och förstå att de också, liksom de centrala organen tror sig göra, fattar beslut med den goda ambitionen att göra sitt bästa för barn, lärare och skola.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag härmed anfört vill jag yrka bifall till reservationerna 4, 7, 12 och 16.

Anf. 128 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande 20 behandlas en rad viktiga vpk-motioner. Nils Berndtson kommer senare i debatten att särskilt ta upp just prao och de fristående skolorna, och Alexander Chrisopoulos

kommer att behandla invandrarbarnens situation i skolan, då speciellt hemspråksundervisningen.

Låt mig bara, efter vad som sagts av företrädare för de borgerliga partierna, nämna att vpk vad gäller de fristående skolorna är det enda parti som står fast vid regeringens förslag. Vi tycker att det är litet egendomligt att man i så hög grad slår vakt om kanske 1 % av eleverna här i landet men så litet månar om de 99 övriga procenten.

Också vad gäller prao är vi det enda parti som konsekvent intagit ståndpunkten att det, för att genomföra prao på det sätt vi kräver, också behövs pengar.

Jag tänker huvudsakligen uppehålla mig vid den principiella diskussionen och vpk-motionen om en demokratisk skola.

Vi menar att rätten till utbildning alltid spelat en avgörande roll i arbetarrörelsens kamp för ett bättre liv. I dag är detta viktigare än tidigare, därför att motståndet är mäktigare än någonsin.

Så sent som 1978 skrev utredningen om skolan, staten och kommunerna i sitt slutbetänkande:

”Vi skall även för framtiden ha ett enhetligt skolsystem i landet och garantera en likvärdig utbildningsstandard för landets alla delar. Dessa centrala krav liksom skyldigheten att slå vakt om elevens rätt i samhället och skolan samt elevens skyldigheter måste regleras av statsmakterna i lag.”

Problemet i dag är att det enhetliga skolsystemet på olika sätt har kommit att urholkas och att det blir allt svårare att påstå att utbildningsstandarden är likvärdig.

Skolan kännetecknas i dag tvärtom av en långtgående särbehandling av eleverna, som står i bjärt kontrast mot uttalade utbildningspolitiska mål om enhetlighet och likvärdighet. Olikheterna mellan kommunerna är stora, och även skillnader inom kommuner är påtagliga. Bakom allt tal om lika rätt till utbildning döljer sig i dag en annan verklighet. Vi kan konstatera skillnader som gäller lärarnas erfarenhet, lärarbyten, elevomflyttningar, tillgång på läromedel, kostnader för skolmåltider, hur den anpassade studiegången används, hur resurser fördelas, hur hemspråksundervisningen används m. m.

Det är ett faktum att i bostadsområden och kommuner som domineras av arbetarbefolkning är de resurser som kan ställas till den obligatoriska skolans förfogande i regel mindre. På punkt efter punkt kan detta avläsas i torra siffror, bakom vilka döljer sig en verklighet, som avspeglar bestående och fördjupade klassorättvisor på bildningens och fostrans område.

I valet uttalade väljarna sin förkastelsedom över den borgerliga politiken, som förvärrat situationen för skolan och för eleverna.

Men hur ser då socialdemokraternas politik ut?

I vår motion tar vi upp några exempel på vad den dåvarande socialdemokratiska oppositionen framhöll i sin kritik av de borgerliga regeringarnas nedskärningspolitik på skolområdet.

I opposition framhöll SAP:

”Trots upprepade rapporter om att ojämlikheten nu ökar och att de

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

svagaste cleverna drabbas hårdast har regeringen inte vidtagit några åtgärder. Från forskare, skolpolitiker och kommunalt verksamma har krav höjts om att någon form av central vägledning behövs för att lokala skolmyndigheter skall kunna verka i enlighet med riksdagens jämlikhetsmål för skolan. Regeringen har dock helt underlåtit att vidta nödvändiga åtgärder.”

Vi applåderade detta. Jag skall inte generera statsrådet Bengt Göransson med att citera vad hans företrädare i opposition Lena Hjelm-Wallén sade så sent som februari 1982 utan i stället konstatera att socialdemokraterna sprungit ifrån den politiken.

Bristen på politisk enighet om skolan har fått undanskymmas av honnörsord i skrivningar som alla sagt sig kunna skriva under. Begrepp som enhetlighet, likvärdighet, solidaritet, hänsyn, demokrati och kunskap har när de förbinds med skolan skiftande innebörder inom olika klasser och skikt och inom olika politiska riktningar. När begreppet inte definieras och när läpparnas beaktelse får ersätta verklig handling befrämjas en skenbar enighet, som endast gynnar de redan gynnade. Frågan om bildningens innehåll och inriktning är en fråga där praktiken visar att oenighet många gånger råder bakom ett förment samförstånd. En offensiv skolpolitik kräver att åsiktsskillnaderna blir synliga.

Vari ligger då åsiktsskillnaderna? Fristående skolor och prao återkommer vi som sagt till. Från vpk:s sida hyser vi inga illusioner om att skapa socialistiska öar i det klassamhälle vi lever i. Men vi kräver att kraven på skolan skall skärpas. Vi kräver att samhället ställer upp och satsar på barnen och ungdomen. Nu et är och förblir framtidens historia, och det vi underlåter att göra i dag kommer att få återverkningar på morgondagen. Det kräver alltså resurser.

Senast i dag på morgonen kunde vi i Dagens Nyheter läsa rubriken Lång lista prutningar för skolan. Färre skolsköterskor, mindre pengar till ombyggnad, höjda avgifter för kommunala musikskolan – det är några punkter på sparlistan. Detta är bara några exempel på vad som sker ute i kommunerna. Listan kan förvisso göras lång.

Vpk kan inte acceptera de statliga besparingarna på skolans område. Vi försvarar, som vi framhåller i vår motion, de skolsociala reformerna, just därför att de innebär att klasskillnaderna inte ytterligare förstärks, just därför att de innebär ett stöd till de barn som bäst behöver det. Bengt Göransson borde som kulturminister inse att skolan trots allt kan utgöra en motkraft mot den borgerliga dynga vi översköls av – Arbetsgivareföreningens ideologikampanjer: Sköt dig själv och strunta i andra, osv. Statsrådet borde också inse vikten av att demokrativärdena försvaras.

I en annan artikel som jag i dag fick i min hand säger docenten Daniel Kallos under rubriken I det röda Norrbotten – är skolan blå ---: ”Demokratiprocessen har alltid gjort halt vid ekonomin.” Så är det förvisso.

I samma artikel tar han upp just det jag inledningsvis framhöll, nämligen kravet på arbetarrörelsen på en politisering av skolan och skolan insatt i ett

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

samhälleligt sammanhang, där bl. a. rätten till arbete kommer in. Det är ett faktum att rätten till arbete som paroll under 1970-talet kom att alltmera ersättas av kravet på arbete eller utbildning. Skilda insatser på utbildningsområdet kom att på olika sätt användas som ersättning för arbete. Det, menar vi, är helt fel.

Det är nödvändigt att satsningar på utbildningens område inte bara resulterar i en tillfällig ersättning för jobb, utan att de verkligen innebär en fortsatt tillvaro också på arbetsmarknaden.

Docent Daniel Kallos slutar sin artikel med att fråga var arbetarrörelsen, fackföreningsrörelsen, ABF och Unga Örnar håller hus vad gäller skolpolitiken. Och, som sagt, hur kan man från socialdemokratiskt håll acceptera det man tidigare i opposition så kraftigt kritiserat, nämligen den borgerliga nedskärningspolitiken på detta oerhört väsentliga område?

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till samtliga vpk-reservationer.

Anf. 129 HELGE HAGBERG (s):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkande 20, till vilket företrädare för reservanterna nu har framfört sina resp. alternativ, tar i sina huvuddrag upp följande frågor: statsbidragssystemet, den praktiska arbetslivsorienteringen, hemspråksundervisningen, fristående skolor, lågstadiefrågor och övriga frågor som gäller den obligatoriska grundskolan.

Jag kommer i mitt inlägg att beröra frågor om den praktiska arbetslivsorienteringen, prao, och de fristående skolorna. Fler reservanter kommer att ta till orda, varefter Göran Persson gör ett inlägg om de frågor som utskottsmajoriteten anser bör belysas innan vi fattar beslut om vår grundskola.

Regeringen har i årets budgetproposition föreslagit riksdagen att göra besparingar inom skolans verksamhetsområde. Medlen i fråga vill man i stället använda för andra angelägna behov inom skolan. En besparing görs under den tid då högstadiets elever är ute på praktisk arbetslivsorientering. Man kan enligt skolförordningen minska resp. öka undervisningsskyldigheten, om bara det sammanlagda veckotimtalet per läsår är oförändrat. Eleverna på högstadiet är som regel ute på s. k. prao-verksamhet under fyra veckor. Det har lagts upp så att halva klassen varit kvar i skolan, medan den andra halvan ägnat sig åt denna prao-verksamhet.

Nu har också andra modeller använts. När exempelvis hela klassen varit ute i prao har lärarna omväxlande varit med ute på arbetsplatserna, undervisat elever med tillvalsämnen eller tjänstgjort som en förstärkningsresurs i andra klasser. Det visar att lärarna har kunnat sysselsättas samtidigt som hela klassen varit ute i prao-verksamhet. Det är detta man har tagit fasta på när man har föreslagit att hela klasser i fortsättningen samtidigt skall delta i prao-verksamheten.

Det är SÖ som på denna punkt har föreslagit besparingar i verksamheten för att få medel till satsningar på lågstadiet och även pengar för att klara det uppföljningsansvar som skolan har för 16- och 17-åringarna.

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Utskottsmajoriteten delar regeringens uppfattning att det i nuvarande ekonomiska situation inte är möjligt att på annat sätt få ekonomiska resurser för att tillgodose dessa angelägna behov. Därför måste en omprioritering ske, så att man satsar på de områden som anses mest angelägna.

Nu skall inte eleverna i prao-situationen lämnas utan viktig lärarkontakt. Också för lärarna och annan skolpersonal är arbetslivskontakten betydelsefull. Likaså är det bra att arbetslivets representanter träffar skolans personal och inte bara dess elever. Därför föreslår regeringen att 20 milj. kr. återförs av besparingen på 148 milj. kr., så att det skall bli möjligt att ersätta lärare och annan personal som för tillfället ägnar sig åt prao-verksamheten.

Nu har vi inte fått så mycken negativ reaktion från de övriga partierna som man kan tro av reservationerna och inläggen här i dag. Moderaterna ställer upp på förslaget till stora delar, medan folkpartiet vill utreda frågan innan vi går vidare. Centerpartiet tror sig se oöverstigligen hinder för att den föreslagna ordningen med helklassprao skall kunna genomföras. Vpk är angeläget om att avvisa förslaget i dess helhet. Man anser att vissa ämnen kommer i kläm, att arbetsmarknadsrådet för lärarna inte är bra framöver och att de sämst ställda eleverna drabbas. Nu tror vi inte att det är helt invändningsfritt att gå över till prao i helklass, men det är möjligt att genomföra förslaget utan att skolan och därmed eleverna kommer att allvarligt drabbas.

I början av riksmötet antog riksdagen regeringsförslaget om statsbidrag till de s. k. fristående skolorna. I det beslutet bemyndigades regeringen att efter vissa riktlinjer vara berättigad att ge fristående skolor statsbidrag. De nya regler som skall gälla från den 1 juli i år bedömdes i budgetpropositionen inte kunna bli klara så att man kunde ge några statsbidrag under det kommande budgetåret. Flera instanser såsom SÖ. länskolnämnderna, skolstyrelserna i berörda kommuner samt de fristående skolorna själva skulle på olika sätt vara med i den process som skulle föregå varje beslut.

Nu har statsrådet Bengt Göransson här i kammaren i ett interpellations-svar klargjort att det skulle vara möjligt att snabbare handlägga statsbidrags-prövningen. I detta läge har vi i utskottet kommit överens om ett tillkännagivande till regeringen att statsbidrag skall utbetalas under det kommande budgetåret och då gälla hela budgetåret.

Detta samlade beslut i utskottet har emellertid inte tillfredsställt de borgerliga partierna. De framför i reservationer till betänkandet en motivtext, som delvis bygger på en inaktuell situation. Sedan riksdagen har klargjort att statsbidraget skall utbetalas fr. o. m. nästa budgetår, blir det inte ens fråga om de nio månader som anges i reservationen, utan det blir möjligt för regeringen att ha en ännu kortare handläggningstid. Vpk för sin del står i en reservation fast vid budgetpropositionens förslag om att samma regler som gällt de senaste åren skall gälla för ett kommande budgetår beträffande stödet till fristående skolor.

Jag vill med det sagda yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet och avslag på de reservationer som jag har tagit upp. Som jag sade inledningsvis

kommer Göran Persson i ett senare inlägg att beröra övriga reservationer och avvisa dem.

Nr 125

Onsdagen den
20 april 1983

Anf. 130 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Helge Hagberg försökte i sitt anförande att göra frågan om fördröjningen av statsbidragsutbetalningarna till en fråga om teknik. Tänk om det vore så väl. Om det förhöll sig så att våra motsättningar handlade om teknik, varför skulle i så fall inte socialdemokratin ha kunnat vara med om att likt oss borgerliga i utskottet beskriva vilken stödnivå som vi rimligtvis borde kunna förvänta oss att regeringen i sina prövningar av bidragen till fristående skolor skulle utgå från? Och varför skulle inte då socialdemokratin i praktisk handling ha kunnat visa sin anslutning till tanken om de fristående skolornas rättmätiga krav genom att gå med på det borgerliga kravet på en kort handläggningstid i framtiden?

Den sistnämnda frågan, herr talman, försöker Helge Hagberg att klara sig ur genom att hävda att under det år som nu är kommer prövningen att gå fortare än de nio månaderna vi talar om i vår reservation. Men kommande år då? Vill Helge Hagberg här deklarerera att under kommande år kommer prövningen också utan en så omfattande debatt som vi nu tvingats ta till för att få fart på regeringen att gå fortare än nio månader?

Det är svårt att frigöra sig från intrycket att socialdemokraterna faktiskt inte vill att de fristående skolorna skall få en rejäl chans. Vi moderater vill det, för att möjliggöra för elever och föräldrar att välja andra skolformer, det som Bengt Göransson inte ville när han i det citat jag tidigare återgivit beskrev socialdemokratin anslutning till förra årets proposition om det nya statsbidraget. Är det inte så, att Helge Hagberg liksom Bengt Göransson har tvingats acceptera ett statsbidragssystem som ändå finns, men gör sitt bästa för att så gott det nu går motverka det i tillämpningen?

Herr talman! Det är samma filosofi som nu håller på att knäcka Adolf Fredrik i Stockholm. Jag vet inte om Helge Hagberg har läst vad kompositören Tim Norell i dag skriver i Aftonbladet. Låt mig därför sluta med att citera honom:

"Om Ni nu går emot denna massiva opinion tror jag att Adolf Fredriks tomma skolbyggnad kommer att stå som ett monument över den dumhet som förde socialdemokraterna ifrån makten och kanske inte bara på det lokala planet."

Med vänlig hälsning, inte från Per Unckel men väl från Tim Norell.

Anf. 131 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Helge Hagberg sade här att det skulle gå bra att ha hela klasser ute i prao, vilket var ett krav för verksamheten. Men enligt vad vi kan förstå är det inte alltid möjligt, t. ex. i små orter eller där det är en begränsad arbetsmarknad som inte kan ta emot hela klasser.

Helge Hagberg sade också att vi ställer upp men vill utreda förslaget. Vi vill utreda förslaget därför att vi anser att det finns så många problem i sammanhanget för tillfället att det är svårt att genomföra det i det läge som

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

råder just nu. Därför vill jag fråga: Tror verkligen Helge Hagberg och socialdemokraterna att det skall gå att spara 148 milj. kr. när det finns så mycket problem som det gör här? Det är nog all anledning att fortsätta en utredning och komma tillbaka med frågan.

I vad gäller de fristående skolorna vill jag fråga: Är detta möjligtvis en vändpunkt för socialdemokraterna när det gäller de fristående skolorna? Kan vi hoppas på att man ser mera positivt på dem framgent och att man kan tänka sig att ge dem fullt statsbidrag? Folkpartiets inställning till de fristående skolorna är helt klar. Vi anser dem vara värdefulla, vi anser att de skall ha sitt statsbidrag för att kunna genomföra sin verksamhet för våra barns bästa. Elevernas föräldrar har också under hela tiden betalat skatter. De har full rätt att få ha sina barn gående i de fria skolorna.

I Göteborg har det t. o. m. gått så långt att man plockar bort resebidragen för dem. Kan det finnas någon rättvisa i detta? Kan socialdemokraterna verkligen ställa upp för att de barn vilkas föräldrar vill ha sina barn gående i en fri skola inte skall kunna åka till skolan fritt som andra barn gör, eller gå i en skola där föräldrarna slipper betala dyra avgifter plus att man betalar skatt till staten för att barnen skall få utbildning?

Anf. 132 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag noterade att Helge Hagberg använde praktiskt taget hela sin taletid till att mycket utförligt referera förslaget i budgetpropositionen när det gäller prao och sedan, nästan lika utförligt, referera reservationerna. Men det var fruktansvärt litet han hade att säga om våra invändningar. Han hade uppenbarligen en mycket stor brist på argument. Helge Hagberg var tydligen nästan lika svarslös som Per Unckel uppenbarligen är när det gäller mina frågor till honom.

Anf. 133 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag vill påminna om att repliken gällde Helge Hagbergs anförande.

Anf. 134 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Jag ber om ursäkt, herr talman.

Helge Hagberg hade inte ett ord att säga om kostnadsövervältringen på kommunerna. Han hade inte ett ord att säga om vad jag skulle vilja kalla felberäkningarna, då man inte alls har tagit hänsyn till någonting utöver tillvalen i engelska, matematik, idrott, slöjd osv., som man läser över flera klasser i samma årskurs. Han hade inte ett ord att säga om att detta krävde att hela årskursen gick ut i prao samtidigt. Han hade inte ett ord att säga om halvklass-praon och de fördelar som det i sig kan innebära att få läsa med en mindre grupp för elever som har det särskilt besvärligt i skolan osv. Inte någonting hade han att komma med i dessa avseenden.

Däremot sade han slutligen någonting som var litet otydligt och diffust och något svårt att uppfatta, men som jag uppfattade ungefär så här: Besparingsförslaget är inte helt invändningsfritt, det har vi förstått. Men å andra sidan trodde Helge Hagberg att det kanske skulle kunna gå att skydda

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

eleverna så att det nog inte skulle behöva innebära någon risk för skada eller negativa konsekvenser.

Jag skulle vilja ha ett klart besked av Helge Hagberg: Anser Helge Hagberg att det här förslaget är sådant att det går att genomföra med bibehållande av den ambitionsnivå som man har satt upp i budgetpropositionen, dvs. att man kan göra denna besparing utan att det innebär någon negativ påverkan på skolans verksamhet? Svara ja eller nej på den frågan!

Anf. 135 HELGE HAGBERG (s) replik:

Herr talman! I budgetpropositionen framhåller föredraganden, statsrådet Göransson, t. ex. att i tillvalsblocket, som omfattar 11 % av högstadieskolans lektionstid, är grupperna sammansatta av elever från flera parallella klasser. SÖ räknar därför inte med något bortfall av dessa lektioner. Detta är ett exempel på hänsynstaganden man gör. Också på ett annat sätt måste vi ta hänsyn, nämligen när det gäller de kommuner – det lär vara ett fåtal – som håller sig med tre veckors prao på högstadiet. Det kommer förmodligen att kosta en eller annan miljon. Dessa kommuner skall kompenseras ur ett annat statsbidrag, statsbidraget för särskilda åtgärder på skolans område. Detta kommer man att få. Larz Johansson sade i sitt första inlägg kanske något raljerande att detta redan har delats ut av länskolnämnderna. Svaret på det är att det teoretiskt sett har gjorts en fördelning, men en länskolnämnd måste alltid invänta ett beslut av riksdagen, för det kan ju ske vissa korrigeringar. Jag förmodar att vissa länskolnämnder t. o. m. har en eller annan reservation, så att de skall kunna klara att kompensera detta fåtal kommuner som har tre veckors prao.

Kenth Skårvik frågade om det är möjligt att spara 148 milj. kr. minus de 20 milj. kr. som skall återföras till kommunerna. Ja, det är realistiskt. Det har vi fått försäkringar om från alla dem som är sakkunniga, inte minst från SÖ, som står som fadder för detta förslag om helklass-prao. De säger att det är möjligt att klara detta. Visst blir det vissa olägenheter för skolledningarna, när de måste ändra på uppläggningsen i helklass, men det är möjligt att klara av dem. Det blir också en del olägenheter för lärarna – det skall vi inte sticka under stol med – men eleverna skyddas säkerligen i helklass-praon.

Att döma av de inlägg som här har gjorts tycks det finnas en tro att vi är illvilliga när det gäller fristående skolor. Det är vi inte. Vi har noga gått igenom förslaget i utredningen, och vi ställde oss bakom den proposition som kom i höstas. Vi skall pröva frågan seriöst. De pedagogiska försök som pågår kan bli nog så intressanta – och kanske ge anvisningar för skolan i dess helhet.

Anf. 136 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Helge Hagberg gör mig litet besviken. Han deklarerar inte någon egen uppfattning. Han redovisar inte att socialdemokraterna har kommit fram till att det är på ett visst sätt, utan han säger: Vi har fått försäkringar, så det skall nog gå bra att genomföra förslaget. Jag frågade efter

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Helge Hagbergs uppfattning, om han nu har någon.

Jag blev också litet besviken när han, med anledning av det som jag i mitt förra anförande kallade för felberäkningar, en gång till återkom till tillvalsblocket och de 11 % som man har reducerat besparingen med. Det har vi skrivit om i vår reservation – det är inga konstigheter. Men jag talar om de timmar då eleverna läser i sammansatta grupper och som över huvud taget inte är nämnda, varken i SÖ:s ursprungliga förslag eller i propositionen. Det gäller engelska, matematik, idrott och slöjd, för att nu ta dessa exempel en gång till. Dessa timmar har man inte tagit någon som helst hänsyn till. Då går det inte att göra det så enkelt för sig som Helge Hagberg gör, när han säger: Det här skall nog gå bra. Visst blir det olägenheter, men dem kommer man nog att klara av.

Det som har uppfattats som den stora frågan – treveckors-praon – skall man enligt Helge Hagberg lösa med SÅS-resurser. Och den fördelning som länskolnämnderna har gjort är bara teoretisk, så den kan man ändra på, säger Helge Hagberg.

Då har vi, Helge Hagberg, kommit fram till att man ändrar på fördelningen av SÅS-resurserna. Det finns mycket klara kriterier för vad dessa pengar skall användas till, nämligen till sådana kommuner där det finns särskilt svåra problem och särskilda behov. Om man, i likhet med den utskottsmajoritet som Helge Hagberg här har att företräda, hävdar att det skall tas pengar från SÅS-resurserna för att kompensera en del av praon-besparingen har man samtidigt sagt att de elever som berörs av besparingen är särskilt utsatta – de är jämställda med sådana elever som är socialt handikappade etc. Det är ett mycket klart belägg för hur illa genomtänkt och hur dålig för skolan denna besparing är. Man kompenserar med SÅS-resurser, som är till för dem som är värst utsatta i skolan.

Anf. 137 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Helge Hagberg sade i sin replik att hans motdebattörer i denna debatt uppenbarligen velat ge intryck av att socialdemokraterna är illvilliga gentemot de fristående skolorna. Ja, det kan man lugnt säga!

Vad skall man annars säga, när det statsråd som har ansvaret för frågor av denna karaktär i riksdagsdebatter utan omsvep medger att det inte är frågan om att ge elever och föräldrar rätt att välja utbildning? Vad skall man säga, när statsbidrag inte betalas ut förrän efter hård debatt från oppositionen och från alla dem som är beroende av att statsbidrag verkligen betalas ut till de skolor som behöver hjälp? Vad skall man säga, när några garantier uppenbarligen inte kan ges från Helge Hagbergs sida mot oändliga ansökningstider efter det att den första rundan nu väl är avklarad?

Eller vad skall man säga, herr talman, när Helge Hagberg inte är beredd att ge ens minsta antydning om att stödbeloppet kommer att få uppräknas med hänsyn tagen till den utveckling som lönekostnaderna har haft? Och vad skall man säga, herr talman, när socialdemokraterna i samma anda i Stockholm nu uppenbarligen är i färd med att lägga ner Adolf Fredriks skola och där Högländsskolan, som är ett annat exempel på den andra pedagogiken, som

Helge Hagberg sade sig vilja stimulera. uppenbarligen håller på att gå samma väg?

Ja, herr Hagberg, vi har nog intrycket av att socialdemokraterna är rätt illvilliga gentemot det som är annorlunda i det svenska skolväsendet.

Till slut, herr talman! Besparingar är en fråga om att med utgångspunkt i samhällsekonomins krav ge dem som mister statspengar en rimlig chans att klara sin uppgift. Vi är från vår sida övertygade om att vår reservation i fråga om den praktiska arbetslivsorienteringen uppfyller dessa krav.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till de moderata reservationer som har berörts i denna debatt.

Anf. 138 KENTII SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Vi har olika bedömningar. Helge Hagberg, om förslaget om prao går igenom i riksdagen i dag. Det enda jag egentligen vill säga här just nu när det gäller den frågan är att jag tror att det kommer att bli problem att klara av dessa saker. Men vi kommer väl att få se facit senare.

Om vi ser tillbaka på socialdemokraternas förflutna vad gäller de fristående skolorna blir vi något tveksamma. Men de socialdemokratiska utskottsledamöternas omvändelse när det gäller att lämna regeringens linje och följa det gamla riksdagsbeslutet tycker vi var bra. Jag tror emellertid att det krävs mer för att bevisa för oss att socialdemokraterna kommer att värna om de fristående skolorna i framtiden. Jag hoppas verkligen att ni kommer att göra det, att ni ställer er bakom dem och att ni ger det statsbidrag de behöver.

Anf. 139 HELGE HAGBERG (s) replik:

Herr talman! Frågan om Adolf Fredriks skola i Stockholm överlåter jag åt Stockholms kommuns skolstyrelse att handlägga. Vi har f. ö. under en hel rad år sett till att decentralisera mycket av beslutsprocessen på skolområdet till just kommunerna och deras skolstyrelser. Jag litar på att Stockholms kommun klarar också denna fråga, som vi nu debatterar.

Jag upprepar att vi allvarligt har studerat förslaget om att stödja de fristående skolorna. De kan vara en resurs i den totala skolan och ge värdefulla uppslag som kan komma att ange inriktningen för framtiden.

Jag hoppas att alla partier har denna attityd och inte någon annan, mystisk, attityd och tänker på att det blir billigare för oss att driva skolor om vi har fristående skolor som vi inte behöver betala så mycket i statsbidrag för. Jag hoppas att det inte är sådana bevekelsegrunder hos vissa av entusiasterna och förespråkarna för de borgerliga partierna.

Vi ställer upp på de fristående skolorna, och vi vet vilka som är huvudmän för de fristående skolorna ute i landet. Det är vanliga människor, entusiastiska för skolan och för sina barn. De vill delta och engagera sig i skolan, och detta skall vi positivt stimulera och stödja. Det är vad vi gör genom förslaget om statsbidrag från nästa budgetår till de fristående skolorna.

Beträffande den praktiska arbetslivsorienteringen gör vi en besparing

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

motsvarande 1 % i den obligatoriska skolan. Det återför vi dock till skolan. I motsats till herrarna som senast varit uppe i talarstolen låter vi den resurs som sparas på ett visst område inom skolan gå tillbaka till skolan. Det var mer än vad som gjordes i ett annat majoritetssläge, när de borgerliga kom med 2-procentiga sparförslag på skolans område. Då återfördes besparingen inte på något sätt till skolan.

Tredje vice talmannen anmälde att Per Unckel, Kenth Skårvik och Larz Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 140 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! En skola för alla – det är vad en socialdemokratisk skolpolitik syftar till. Varje ung människa behöver de kunskaper och färdigheter som nio års grundskola kan ge. Dagens skoldebatt förs ofta i ytliga och förenklade termer. Ibland handlar den, som i Per Unckels fall, inte om annat än vissa fristående skolor. Somliga ser betygsfrågan som den enda intressanta skolfrågan, och andra hävdar, men utan att ha särskilt gott underlag, att dagens elever inte lär sig något i grundskolan. Bland de senare finner man ofta personer som samtidigt hävdar att skolplikten är för lång. Man menar att vissa elever borde kunna befrias från skolgång efter sju eller åtta år. Om man ändå utgår från att de nio skolåren inte ger för mycket av kunskap och färdighet, har jag svårt att se motiven för en avkortad skolplikt. Jag har ännu svårare att se hur olika debattörer kan förena uppfattningen att skolan ger för litet kunskap och att den borde släppa sina elever tidigare.

Regeringen slår vakt om grundskolan, och den vill hävda dess kvalitet. Vi gör det genom att bl. a. uppmärksamma de faktiska problem som grundskolan i dag har att brottas med. Vi döljer inte problemen genom att låtsas som om de inte finns, och vi söker inte lösa skolans problem genom att lyfta ut vissa barn ur skolsystemet för att med hjälp av deras uttraderande i statistikkolumnen söka förbättra skolans statistiska rapporter.

Regeringen slår vakt om skolbarnen och skolbarnens intressen. I årets budgetproposition hänvisar jag till de förändringar som grundskolan genomgått under senare år. Den nya läroplanen för grundskolan – Lgr 80 – är nu i verkställighet. Den är som läroplan i hög grad ett handlingsprogram. Den kan alltså inte ses som en tariff som vinner full kraft från första giltighetsdagen. Tvärtom kräver läroplanens genomförande viss tid, vilket emellertid inte gör den mindre bindande. Men vi måste inse att läroplanen inte omedelbart kan eller bör bli föremål för ytterligare förändringar. Nu måste skolan få arbetsro – arbetsro för att man skall kunna genomföra den läroplan som fastställts under betydande enighet i Sveriges riksdag.

Den nya läroplanen är klar och precis. Den ger emellertid samtidigt utrymme för både individuell och lokal tillämpning. En viktig linje i regeringens och riksdagens skolpolitiska ställningstagande har just varit ambitionen att möjliggöra för lokala skolstyrelser och vidare för de enskilda skolorna och för enskilda arbetsenheter att under eget ansvar fatta beslut.

Någon konflikt mellan denna ambition och utgångspunkten för skolpolitiken, att grundskolan skall vara en skola för alla, finns inte.

Tyvärr kan man emellertid konstatera att när resurser fördelas regionalt och lokalt står inte alltid besluten i överensstämmelse med den övergripande principen om en behovsriktad resursfördelning. Såväl den s. k. SÅS-resursen för särskilda åtgärder på skolområdet som förstärkningsresursen fördelas alldeles för ofta så jämnt att det inte är möjligt att tala om en fördelning efter behov. Det tycks ibland som om bara räknedosorna har decentraliserats.

Mot bakgrund av den utvecklingen gjorde regeringen i budgetpropositionen en ny markering av utgångspunkterna för resursfördelningen på lokal och regional nivå. Det är med viss förvåning man då kan konstatera att de borgerliga partierna tycks beredda att avstå från att samlat ta ställning till den reella resursfördelningens effekter.

Det är visserligen riktigt att vi har lämnat den gamla typen av regelstyrning på skolområdet. Riksdag, regering och skolöverstyrelse skall inte längre utfärda detaljerade föreskrifter om hur verksamheten skall bedrivas eller hur resurserna skall användas. Men att vi har lämnat den detaljerade regelstyrningen innebär inte att vi som ytterst politiskt ansvariga för skolan har avstått att styra över huvud taget. I stället har vi försökt att hitta ett system där vi anger målen för skolan, medan det praktiska förverkligandet överläts till regionala och lokala organ. Det kallas målstyrning.

Vi har således överlåtit ansvaret för förverkligandet av centralt fastställda mål, men vi har inte överlåtit på de lokala organen att formulera och arbeta efter egna, helt andra eller avvikande mål.

En skolstyrelse eller en rektor får vid resursfördelningen t. ex. inte otillbörligt gynna de elever som redan har de bästa förutsättningarna, även om styrelsen eller rektorn skulle tycka att det fanns goda skäl för det. Att följa de av riksdag och regering fastställda målen är en skyldighet för alla inom skolväsendet.

Men man måste ha en hög grad av tolerans för de svårigheter som möter när man går från ett regelstyrt skolsystem till ett målstyrt. Man måste också vara beredd att acceptera att det kommer att finnas betydande skillnader, t. ex. när det gäller avvägningar vid resursfördelningen mellan olika skolor och skilda kommuner. Men vad man inte kan acceptera är att utvecklingen går i en riktning som är rakt motsatt den eftersträfvade. Om behovsriktningen på vissa håll snarare verkar minska än öka, då borde det vara en skyldighet för dem som är politiskt ansvariga för skolan att reagera.

Det är med beklagande man kan konstatera att de borgerliga partierna inte längre vill stå fast vid den inriktning vi tidigare har varit ense om – att resurserna skall komma de elever till del som har de största problemen. På annat sätt kan jag inte tolka flera av de borgerliga motionerna. Regeringen kommer dock att fortsätta att arbeta för den utveckling vi tidigare har bestämt oss för.

I den moderata skolmotionen framhålls med starkt eftertryck att den svenska skolan är en dyr skola, t. o. m. den dyraste i världen, om man ser till

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

hur stor andel av våra gemensamma tillgångar den tilläts ta i anspråk. Jag har ingen anledning att påstå annat än att skolan tar denna höga andel av våra tillgångar, men jag vill med bestämdhet hävda att den inte är för dyr. Att vi emellertid mot bakgrund av de betydande insatser som görs på skolområdet kan behöva noga pröva varje kostnad – inte bara de tillkommande kostnaderna – är viktigt att påpeka.

När jag i årets budgetproposition hade att ta ställning till krav på nya åtaganden och nya uppgifter inom grundskolan, och dessutom ställdes inför nödvändigheten att iaktta en mycket stram hushållning, valde jag att söka sådana besparingsmöjligheter som inte skulle kunna innebära en försämring av undervisningens kvalitet. Varje elev i grundskolan skulle ha varje lektion han eller hon hade rätt till – det var utgångspunkten för resonemangen om besparingsmöjligheter. Därför valde jag att lägga ett förslag om viss regelskrivning för verksamheten för praktisk arbetslivsorientering – prao – av den innebörden att eleverna i fortsättningen skulle gå ut på sina prao-veckor i hel klass i stället för, som det i flertalet fall förekom, i halv klass. Det som nyss användes som argument mot besparingen, att prao använts för halv klass, var i själva verket motivet för besparingen. Genom utläggning av prao-veckor för en hel klass i taget kunde lärartimmar lösgöras för utnyttjande under andra veckor, då eleverna var i skolan. Fördelen med detta system är alltså att varje elev får varenda lektion han eller hon har rätt till. Elevens lärare fråntas varken undervisning eller lön. Undervisningen ges när eleverna är i skolan. Varje lärare får lön för varje lektion som ingår i hans undervisningsskyldighet, och han får också undervisa under varje lektion för vilken han har lön.

Av den totala besparingen, som blir ganska stor, avsätts 20 milj. kr. för ersättning till lärare för deras besök på elevernas arbetsplatser under prao-veckorna. Att besparingen åstadkommes genom att vi i grundskolan totalt kan anlita färre lärare skall jag inte förneka – i själva verket är det ju så att praktiskt taget varje besparing på skolans område ytterst innebär ett utnyttjande av färre lärare, eftersom det statliga bidraget till grundskolan beräknas på grundval av lärarkostnader. Också det parti som vill spara nära en kvarts miljard mer än regeringen sparar på lärartjänster, och de partier som stod fadder för gymnasiernas lärarlösa lektioner sparade också de på lärarlöner.

Regeringens förslag på denna punkt har väckt kritik från lärarorganisationerna, och jag har naturligtvis ingen anledning att inte ha förståelse för den fackliga organisationens generella reaktion. Men jag ställer mig något frågande inför de olika argument som har anförts mot förslaget. De strider mot varandra. Man har sagt att förslaget skulle kunna ses som ett dråpslag mot verksamheten med praktisk arbetslivsorientering. Lärarna har, menar man, redan nu använt prao-veckorna för besök på arbetsplatser. Här i talarstolen har anförts att lärarna i själva verket haft halvklassundervisning och att de inte får några håltimmar för besök på arbetsplatser. De allra flesta som individuellt har reagerat och vänt sig till departementet och till mig har utgått ifrån att halvklassundervisningen i sig har så stort värde att den bör

gynnas. Jag har ingen anledning att betvivla att undervisning i mindre klassenheter kan vara bra, men jag vill gärna understryka att den halvklassundervisning som det här varit fråga om har haft sin utgångspunkt i en administrativ organisation av den praktiska arbetslivsorienteringen. Den har alltså inte haft pedagogiska motiv.

Till raden av argument mot regeringsförslaget har häromdagen ett helt nytt tillkommit. Man har sagt att det vore så bra om lärarna kunde få de här timmarna för personlig prao-verksamhet på intressanta arbetsplatser. Jag tror att en sådan prao-verksamhet i och för sig skulle kunna vara värdefull, men jag har svårt att inse att man skulle kunna få en meningsfull organisation av den verksamheten, om resp. lärare var hänvisad till att söka finna lämpliga arbetsplatser för sina prao-besök på de timmar som av schematekniska skäl blev håltimmar för honom eller henne, därför att eleverna just då inte var i skolan.

Regeringens förslag möjliggör i själva verket en renare schemaläggning och ger större möjligheter för lärarna att under prao-veckorna – mot ersättning – besöka sina elever på arbetsplatserna.

Låt mig dessutom säga att jag ser en fördel i att de timmar som ingår i lärarnas undervisningsskyldighet faktiskt utnyttjas för undervisning. Det är bra om undervisningstid får vara undervisningstid. Jag utgår ifrån att detta betraktelsesätt skall visa sig vara till fördel också för lärarna och lärarnas fackliga organisationer.

Jag hade i en interpellationsdebatt häromveckan anledning att förvånas över den mycket negativa beskrivning av den svenska grundskolan som gavs. Avskildringen fick jag närmast intrycket att skolan var ett träsk, där eleverna plågades av larmet och störningarna i matsalen, där lärarna mötte dem med ointresse och där skolgårdarna var marknader för knark. En av våra skoldebattörer har i en bok nyligen beskrivit skolan som en sopsäck. Dessa beskrivningar kommer från vänster – de skiljer sig föga från dem som brukar komma från höger.

Jag reagerar mycket häftigt mot dessa beskrivningar. Jag gör det inte bara därför att de i sin svepande och generella utformning är osanna – var och en som funderar över hur de unga människor som han eller hon känner faktiskt är, vad de faktiskt kan och vad de faktiskt sysslar med måste inse att denna generella svartmålning inte är sann. Jag reagerar också därför att den som väljer att beskriva skolan som en sopsäck i själva verket mera kommer att avse innehållet än omslaget. Våra ungdomar är inga sopor. Vårt land har en god och fin ungdomsgeneration, som med allvar och omsorg möter sina uppgifter i skolorna. Vi har goda medarbetare i skolan – vid sidan av lärarna åtskilliga yrkeskategorier som var och en på sitt sätt med betydande skicklighet och ambition tillför skolsamhället dess kvaliteter. Vi har anledning att uttala tilltro till de många som utför arbetsuppgifterna i skolan, och vi har anledning att ge dem vårt stöd i arbetet. Vi gagnar dem inte genom att framställa dem som i värsta fall inkompetenta och ointresserade, i mindre grava fall som hjälplösa offer för ett omöjligt system.

I denna förtroendeförklaring till skolan, till skolans lärare och annan

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

personal, och till vår ungdomsgeneration, ligger ingen underskattning av de reella problem som finns i grundskolan. Regeringen har mycket beslutsamt ingripit på två områden, som kräver snara och energiska åtgärder. Det gäller vad som brukar kallas oron på lågstadiet, och det gäller den s. k. utslagningen på grundskolans högstadium. I vad gäller oron på lågstadiet föreslås i årets budgetproposition särskilda medel för att man skall kunna hitta lösningar på det problemet. I vad gäller utslagningen på högstadiet pågår f. n. ett arbete som syftar till att skaffa bättre faktabakgrund för de åtgärder som blir nödvändiga. Jag får tillfälle att återkomma till riksdagen med förslag om sådana åtgärder.

Grundläggande för regeringen är emellertid att skolans problem skall lösas utan att några elever ställs utanför skolsystemet. Regeringens uppfattning är också att problemen inte främst skall lösas övergripande och i ett mycket långt framtida perspektiv. Det är viktigt att vi också kan lämna lösningar för de elever som är födda 1969 och 1970. Även begränsade åtgärder som kan genomföras nu för elevernas bästa kommer att i ett längre perspektiv medverka till att göra skolan bättre för kommande elevgenerationer. En skola för alla – det är socialdemokratins skolpolitiska mål.

Anf. 141 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! För några veckor sedan diskuterade riksdagen under en annan rubrik vissa av de frågor som ändå ytterst rör grundskolan. Bengt Göransson har i kväll tangerat några av dem i sitt anförande. En av de frågor vi moderater då tog upp gällde anpassningsmöjligheterna till alla elevers skilda intressen och anlag på grundskolans högstadium. Vi moderater hävdade då och hävdar i dag att eleverna måste få en bättre chans att välja. När personligheter utvecklas så som de gör när man når den ålder då man går i högstadiet, måste högstadiet möta eleverna. Den debatt vi har haft om den praktiska arbetslivsorienteringen har understrukt detta. Vittnesbörd efter vittnesbörd har givits om hur elever som tidigare varit skoltrötta har levt upp under sina prao-veckor.

För oss moderater, Bengt Göransson, är detta ett bevis på hur många elever i högstadiet har ett behov av att få syssla också med annat än det som dagens skola faktiskt erbjuder. Vår slutsats blir att eleverna skall ges möjlighet att välja sådana utbildningsvägar som skulle kunna kännas stimulerande och inte hänvisas till sådana där de inte känner engagemang. Till det sade socialdemokratin nej. Varför, Bengt Göransson? Varför inte ge de elever som genom prao har fått den där lilla chansen att pröva på något praktiskt möjlighet att göra detta också inom den ordinarie undervisningens ram på högstadiet?

Vi vill, herr talman, ge alla elever möjlighet att utvecklas maximalt. Det kräver att man tar hänsyn – inte blockeras av dogmatism. Ger man varje elev möjlighet att utvecklas maximalt, minskar man också utslagningen. Bengt Göransson, och främjar kvaliteten.

Får jag till slut till Bengt Göransson ställa samma två frågor som jag för en stund sedan ställde till Helge Hagberg utan att få några svar beträffande de

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

fristående skolorna. Kan Bengt Göransson ge kammaren garantier för att vi inte kommer att fastna i oändliga ansökningstider när den första rundan av ansökningarna har behandlats, dvs. att vi kommer under de nio månader som Helge Hagberg antydningvis påpekade i debatten för en stund sedan? Kan skolministern vidare bekräfta att regeringen vid beräkningar av det stöd som skall utgå till de fristående skolorna också tar i beaktande att lönerna faktiskt har stigit sedan förra hösten?

Anf. 142 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Jag gick medvetet inte in i det tidigare replikskiftet, för som Bengt Göransson mycket riktigt sade förs diskussionen alltför mycket i ytliga och förenklade termer, där man – som jag framhöll tidigare – tar en diskussion om, kalla det inte fristående skolor utan privata skolor till ursäkt för att skylla över alla de problem som onekligen finns på skolans område i dag.

Statsrådet började och avslutade sitt anförande med att säga att vi måste ha en skola för alla. Men jag efterlyser socialdemokraternas självrannsakan och självkritik på skolans område. Det är ju ett faktum – vi har tagit upp det i vår motion, och jag tog upp det i mitt tidigare inlägg – att just på skolans område förstärks skillnaderna år efter år.

Statsrådet hävdar att det är bra att de lokala organen fått mer att säga till om. Men som jag också sade är det ett faktum att åt dem som har skall vara givet, som en forskare uttrycker det. Just på grund av att man inte stramat åt bestämmelserna, har man förstärkt klasskillnaderna. Man har gjort det också genom att skära ned på det sätt som regeringen nu föreslår och där man alltså helt följer upp den tidigare borgerliga nedskärningspolitiken. Vi tycker att det är ett dåligt sätt att slå vakt om det värdefulla i skolan när man också här tar till den 2-procentiga osthylvetsprincipen. Vi har i vår motion krävt att skolan skall undantas från den här principen, som slår framför allt mot de svaga grupperna i samhället.

Jag tycker alltså att statsrådet litet grand borde ta fasta på den kritik som socialdemokraterna tidigare riktade mot de borgerliga regeringarna och i stället se till att skolan får de resurser den behöver.

Anf. 143 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Skolministern exemplifierade i sitt anförande en del besparingar som tidigare regeringar hade gjort. Men han underlät att rätta till det uppenbart felaktiga påstående som hans partikamrat gjorde strax dessförinnan, när det sades att den 2-procentiga besparing som tidigare hade gjorts av en annan regering icke till någon del återfördes till skolan. Det var inte sant, och jag hoppas att Bengt Göransson känner till att 25 % av den besparingen återfördes och kom att bilda stommen i den SÅS-resurs som är till för att hjälpa dem som är mest utsatta i skolan, den SÅS-resurs som man nu är beredd att tumma på för att rätta till det här misstaget när det gäller treveckors-praon. Jag tycker att det är ganska uppseendeväckande när vi nu ägnat och fortsätter att ägna rätt mycken tid åt att diskutera hur

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

behovsriktad den här resursfördelningen skall vara. I och med att man säger att vi skall ta dessa pengar, som har denna mycket speciella destination, till att kompensera denna prao-besparing, har man indirekt erkänt att prao-besparingen drabbar skolan negativt. Annars skulle man ju inte behöva vidta en så här drastisk åtgärd. Det tycker jag att Bengt Göransson gott kan erkänna.

Sedan blev jag litet betänksam inför hans resonemang om att behovsriktningen verkar att ha avtagit i stället för att öka. "Verkar att ha" – har skolministern några belägg för det? I den beskrivning han gjorde – jag vet inte om det skall uppfattas som exempel – sade han att skolledare och skolstyrelser får inte gynna den som har bäst förutsättningar i skolan. Skall det uppfattas som ett påstående, att skolledare och skolstyrelser runt om i landet använder pengarna på det sättet att det gynnar dem som har bäst förutsättningar i skolan? I så fall är det ett uppseendeväckande påstående, Bengt Göransson, som verkligen kräver en förklaring. Finns det belägg för att det är på det sättet?

Det finns kommuner – det kan vi vara överens om – där man inte har tagit beslutet om behovsriktad resursfördelning riktigt på allvar, men det beror på att man inte kan, inte vill eller inte är van att få träffa sådana avgöranden själv. Det vore lättare om vi fick centrala direktiv, säger man. Tror Bengt Göransson att det går att skrämma de kommunerna genom att säga att om de inte genomför en bättre resursfördelning så kommer de att få centrala direktiv? Det är ju just vad de frågar efter, så det kommer sannerligen inte att ha någon effekt. Det vore bättre att ge dem mer av stöd och hjälp och information om hur det här skall gå till.

Sedan sade Bengt Göransson att vi skall ha en regelstyrd skola, icke en målstyrd skola. Förslaget om att tvinga kommunerna till fyra veckors prao i stället för tre veckors, att tvinga kommunerna de facto till helklass-prao i stället för halvklass-prao, är regelstyrning. Det är icke målstyrning.

Anf. 144 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Jag blev något förvånad när statsrådet Göransson sade att de borgerliga partierna inte vill ställa upp för dem som behöver de fria resurserna allra bäst. Det är ju just det vi vill göra, och jag förstår inte vad statsrådet Göransson bygger sin uppfattning på.

Egentligen handlar det om vem som skall sköta det här, vem som skall fatta besluten. Vi tror att de lokala beslutsfattarna klarar det. Vi tror att de känner sitt ansvar och fördelar pengarna på rätt sätt, så att resurserna kommer dem till godo som bäst behöver det.

Vad beträffar de fria skolorna är det inte några illvilliga tankar vi har framfört. Vi tycker att de fristående skolorna är bra alternativ för en hel del barn som klarar sitt skolarbete betydligt bättre i den miljön än på annat sätt.

Vi måste värna om alla våra barn, på vilket sätt de än har det. Huvudsaken är att de får en utbildning som de har nytta av i framtiden. Där tror vi att de fristående skolorna fyller en stor lucka.

Anf. 145 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Per Unckel ställer frågan till mig om de fristående skolorna. Vi har klarlagt varför vi tycker att det är nödvändigt att faktiskt följa riksdagsbeslutet, så som det är sagt.

Det krävs en prövning av de skolor det gäller. Beslutet innebär inte ett slags generellt åtagande att utbetala statsbidrag till vissa typer av skolor. Vi står fast vid det. Vi behöver göra den prövningen. Vi strävar inte efter att ha oändligt långa ansökningstider och beredningstider. Efter det första året kommer det här självfallet in i en ganska normal budgetprocess.

Vi har också mycket bestämt klargjort att vi delar uppfattningen i det riksdagsbeslutet om förutsättningarna för de fristående skolorna, att de alltså skall tillföra det vanliga skolväsendet och dess elever de värden som de alternativa pedagogikerna kan ha.

Larz Johansson tar upp frågan om prao-besparingen och den s. k. SÅS-resursen, som är en samlande beteckning för medel som kan användas för skilda ändamål. När det gäller prao-besparingen vill jag i dennas tekniska delar bara hänvisa till att det är skolöverstyrelsen som faktiskt har kompetens på det här området och som också har givit de administrativa förutsättningarna för reformen. Det är ett omfattande utredningsarbete i skolöverstyrelsen som ligger bakom de förslag som läggs fram.

Jag förmodar att det var en felsägning när Larz Johansson påstod att jag hade yttrat att vi skulle ha en regelstyrd och inte en målstyrd skola. Jag sade tvärtom: Vi har en målstyrd, inte en regelstyrd skola. Det är också angeläget att så är fallet.

Det finns emellertid anledning att uppmärksamma om man ute i kommuner skulle avvika från uppsatta mål. Jag har inte sagt, Larz Johansson, att jag iakttagit några fall där skolstyrelser obehörigen skulle ha gynnat elever som de inte borde gynna. Vad jag framhållit, apropå skillnaden mellan målstyrning och regelstyrning, är att kravet på målstyrning faktiskt måste innebära att man kontrollerar att inriktningen på de uppställda målen upprätthålls. Jag tog som exempel en mycket grov kränkning av det som skulle vara inriktningen på målet. Jag hade hoppats att det framgick av det som jag sade.

Jag ser med glädje att det av Kenth Skårviks inlägg framgår att den läsart som föll sig naturlig när man tog del av motioner från de borgerliga partierna inte skall tillämpas. Jag noterar med tillfredsställelse att ni är beredda att vidbliva viljan att främst ställa upp för dem som har det svårast bland våra barn.

Eva Hjelmström! Vi saknar inte självkritisk iakttagelse när det gäller skolan och dess svårigheter. Jag har haft anledning att vid en rad tillfällen mycket starkt understryka min oro över att kanske 8 %, möjligen 10 %, av de barn som lämnar högstadiet i vår grundskola inte har fullständig utbildning. Detta ger oss anledning både till självkritisk iakttagelse och till kritisk prövning av utvecklingsvägar. Vi är i färd med den processen. Men vi gynnar inte en förbättring genom att tro att skolan för flertalet barn i vårt land skulle

Nr 125

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

ha varit bättre och värdefullare på den tid när de över huvud taget inte hade chans att få gå i skolan den tid som de nu fullgör.

Anf. 146 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Statsrådet Göransson väjer för frågan vilka möjligheter vi egentligen borde tillskapa för eleverna på högstadiet att välja en undervisning och en utbildning som stämmer med deras intressen. Han väjer för den uppenbara erfarenhet som har kommit till uttryck i prao-debatten, nämligen att möjligheterna för de praktiskt inriktade eleverna att välja en utbildning efter sitt intresse är för små i dag.

Herr talman! Det som har inträffat i prao-verksamheten är ett uppenbart argument för ökade valmöjligheter på högstadiet. Men det är faktiskt också ett uppenbart argument för att man bör medge alternativ utanför den offentliga skolan. Alla de elever som i dag är hänvisade till att stänga sin panna blodig mot det offentliga skolväsendets oförstående attityd gentemot kravet på ökade valmöjligheter skulle med ett fristående alternativ utanför den offentliga skolan kunna säga: Då väljer vi en utbildning där, som stämmer med våra intressen.

För att eleverna skall ha möjlighet att ställa krav på en utbildning som stämmer med deras fallenhet och intressen är det nödvändigt att ett alternativ, som de själva disponerar över, finns tillgängligt utanför den offentliga skolans ram. Jag tror, herr talman, att om man skulle förändra skolsystemet så att dessa möjligheter faktiskt fanns också för de elever som inte var födda av föräldrar med tjocka plånböcker, skulle även den offentliga skolan tvingas erbjuda alternativ.

Min fråga till statsrådet Göransson är: Vad vill statsrådet göra för alla de elever som på högstadiet i dag uppenbarligen inte känner att deras anlag, intressen och inriktning tas till vara?

Får jag, herr talman, också fråga, apropå ansökningstiden i framtiden vad gäller fristående skolor, om statsrådet Göransson kan ta avstånd från det rykte som går om att regeringen ämnar introducera en regel om 16 månaders ansökningstid för att få stöd? Är detta sant är det en märklig tolkning av begreppet normal budgetprocess.

Får jag vidare, herr talman, fråga om statsrådet är beredd att bekräfta att man också skriver upp stödbeloppen i enlighet med de löneökningar som har skett sedan det förra riksdagsbeslutet.

Till sist, herr talman, har det sagts att det riksdagsbeslut som är fattat om stöd till fristående skolor inte är ett generellt åtagande från regeringen gentemot dessa skolor. Det är korrekt. Men inget i det statsbidragssystemet förbjuder regeringen att vara generös. Vill statsrådet vara generös? Eller är statsrådets besked att lika skolor i den prövning regeringen nu har inlett kommer att behandlas olika? Om detta är fallet är det, Helge Hagberg, illvilja som socialdemokraterna visar gentemot de fristående skolorna.

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Anf. 147 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Om man – genom att manipulera med statsbidragssystemet – tvingar kommuner att gå över från treveckors-prao till fyraveckors-prao eller från halvklass-prao till helklass-prao är det regelstyrning och inte målstyrning, Bengt Göransson. Kommunerna har ju inget val. Om de inte gör på det här sättet får de betala själva. Detta är fråga om en direkt kostnadsövervältring från staten till kommunerna. Det är alltså regelstyrning.

Sedan sade Bengt Göransson att SÅS-resursen är till för olika ändamål. Ja, det är faktiskt sant – men när den tillskapades skedde det sannerligen inte för att den skulle kompensera för dåligt underbyggda besparingsförslag.

Utskottsmajoriteten har konstaterat, att man måste gå in och ta SÅS-pengar – pengar som är avsedda för särskilda åtgärder på skolans område – för att kompensera de kommuner som har treveckors-prao. Det är, det måste Bengt Göransson erkänna, ett bevis för att prao-besparingarna är till skada för skolan. Annars skulle man inte vidta en så drastisk åtgärd.

Anf. 148 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Statsrådet Bengt Göransson gör mig litet besviken. Jag anser att han ställer upp på de riktlinjer som främst moderaterna drar upp för en diskussion om skolan och elevernas villkor i dag.

Bengt Göransson sade, apropå mitt inlägg, att man inte medverkar till en förbättring genom att inte ha en skola alls. Det är en slutsats som man i och för sig kan dra, men det är inte det diskussionen skall handla om. Det är inte det vi vill åstadkomma med våra motioner och våra inlägg.

Vad vi framhåller som väsentligt är att arbetarrörelsen kritiskt bör granska den skolpolitik som har förts. Man måste inom arbetarrörelsen så att säga återerövra förlorad mark och ta itu med de svikna förhoppningar som fanns efter grundskolans genomförande i mitten på 1960-talet.

Vi menar att man måste sätta in skolan i sitt samhälleliga sammanhang. Och jag vidhåller de frågeställningar som jag tidigare har tagit upp. Klara fakta visar att det är de svagare som i dag drabbas. Det är klara fakta att 8 % av de elever som lämnar grundskolan går ut utan fullständiga grundskolebetyg och att 10 % slutar i förtid.

Vad har vi då för åtgärdsprogram gentemot de här mycket allvarliga förhållandena? Vi säger kort och gott: Ett minimikrav är naturligtvis att efter sex år av borgerligt vanstyre återställa resurserna.

Ett annat krav är att skärpa reglerna så att man ser till att de resurser som finns verkligen kommer arbetarbarnen till godo. De rika klarar sig i regel ändå. Det är skillnader mellan Danderyd och Botkyrka, Bengt Göransson!

Vi har vidare krävt att skoldiskussionen och skolan över huvud taget skall politiseras. Jag var tidigare inne på det. Vad gör arbetarrörelsen med skolan i dag? Man lever fortfarande kvar i något av en drömvärld; man tror att skolan är något annat än den egentligen är.

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Anf. 149 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! I en av mina tidigare repliker till Helge Hagberg gjorde jag ett påstående som jag nu vill göra till en fråga till statsrådet, även om det gäller en lokal angelägenhet: Är det inte ett rättvisekrav att elever som går i fristående skolor skall ha samma rätt till fria resor till sin skola som andra elever har? Det har, som jag sade, hänt att man på vissa ställen dragit in den rätten. Det måste väl vara ett rättvisekrav att de får behålla den rätten?

Anf. 150 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Kenth Skårviks fråga avser naturligtvis en kommunal företeelse. Jag kan då utanför mitt kompetensområde och mot bakgrund av min egen bostadssituation anföra ett exempel. Om det är så att en elev som bor på Lingvägen och som kommunen hänvisar till Kvickentorpskolan, som ligger 100 meter därifrån, väljer att i stället gå i skola i Bromma får han naturligtvis, om han då inte får resebidrag, samma behandling som övriga elever som bor på Lingvägen och hänvisas till Kvickentorpskolan; kommunen tillhandahåller ju en skola som ligger i närheten av hans bostad. Om jag befann mig i den kommunala beslutssituationen skulle det i varje fall vara vägledande för mitt ställningstagande i det konkreta fallet.

Prao-besparingen är inte till skada för skolan. Prao-besparingen är en metod att spara pengar på den skola som, enligt vad moderaterna i motion har påpekat, faktiskt tar en stor del av våra tillgångar i anspråk. Det är att utnyttja de medlen på sådant sätt att de ändå ger alla barn den undervisning de har rätt till.

Per Unckel tog igen upp frågan om de fristående skolorna och ansöknings-tiden. Ansökningstiden är inte 16 månader för den som i den första omgången väljer att söka till de skolor som är etablerade. När det blir nya tillkommande skolor kan man möjligen ha viss förståelse för att det kan behövas en ganska lång beredningstid. Detta är att behandla lika skolor lika. Skolorna kommer alltså i sitt ansökningsförfarande att behandlas i enlighet med vad som sägs i proposition och riksdagsbeslut.

Per Unckel tog upp frågan om den praktiska arbetslivsorienteringen och talade om vilken stimulans den har varit för ett stort antal barn. Jag vet det, och jag tycker det är mycket glädjande. Jag hoppas emellertid att den praktiska arbetslivsorienteringen skall vara till glädje för alla barn, också för dem som trivs i skolan utan att de haft den praktiska arbetslivsorienteringen. Alla barn behöver den.

Dessutom – det är naturligtvis ändå viktigt att påpeka som mycket elementärt – är den praktiska arbetslivsorienteringen en orientering i det arbetsliv som finns utanför skolan. Den är inte tidigarelagd yrkesutbildning. Som sådan har vi aldrig haft anledning att diskutera den.

Eva Hjelmström slutligen tycker att jag diskuterar skolan på moderaternas villkor. Det gör jag inte. Jag har mycket klart utgått från socialdemokraternas grundläggande bedömning av skolan och skolfrågorna. Det är viktigt, har jag sagt, att ge problemen deras rätta proportioner. Om man alltså, som Eva Hjelmström litet oförsiktigt gör, säger att 10 % av eleverna lämnar skolan

utan betyg i alla ämnen och 10 % slutar i förtid, drar en omisstänksam åhörare slutsatsen att 20 % av barnen omfattas av en utslagning i grundskolan. Statistiska centralbyråns uppgift för båda grupperna tillsammans är 8 %. Även det är för mycket och allvarligt. Men vi vinner ingenting på att göra problemen så stora att de för många människor måste förefalla olösliga.

Vi är beredda att ingripa mycket bestämt på detta område, och det har vi redan gjort. Det var bland det första jag gjorde när jag tillträdde som statsråd i höstas. Därefter har jag haft anledning att vid ett antal överläggningar ute i landet mycket ingående diskutera just dessa problem, som jag betraktar som de allra viktigaste och svåraste som vi har att arbeta med.

Jag har uttalat att skolan nu måste få arbetsro för att kunna genomföra sin läroplan. Jag vågar också uttala en förhoppning att denna arbetsro kommer till stånd i vetskap om de många skickliga människor som finns i skolsamhället. Den goda lärarkår som vi har och som arbetar mycket ambitiöst och intresserat förtjänar bättre än att utmålans som hjälplösa stackare, offer för ett omöjligt skolsystem. Vi har en bra lärarkår, och den skall vi stödja.

Tredje vice talmannen anmälde att Eva Hjelmström, Per Unckel och Kenth Skårvik anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 151 BIRGITTA RYDLE (m):

Herr talman! I mitt inlägg skall jag uppehålla mig vid reservationerna 9, 14, 15, 17 och 18, som jag härmed yrkar bifall till. Bifall yrkar jag också till reservationerna 4, 5, 12 och 19.

I reservationerna 9, 15 och 17 utgår vi moderater från det faktum att det i nuvarande ekonomiska läge är nödvändigt att göra besparingar och omprioriteringar på åtskilliga områden. Reservationerna handlar också om besparingar.

Av den tidigare debatten har redan framgått att även skolministern till dels tvingats inse att besparingar måste göras.

I reservation 9 framför vi krav på nya bestämmelser om rätten till hemspråksundervisning. Verkligheten visar att tolkningen av begreppet hemspråk har gjorts mycket vid och kommit att omfatta även de elever som inte kan anses ha annat språk än svenska som hemspråk. Det finns skäl att se över bestämmelserna och ge en klarare definition av vilka som skall ha rätt till hemspråksundervisning.

Utskottets majoritet har hänvisat till att språk- och kulturarvsutredningens förslag är att vänta under våren. Vi anser dock att det redan för nästa budgetår är möjligt att med förändrade regler och striktare tillämpningar av bestämmelserna åstadkomma en besparing på 40 milj. kr.

I budgetpropositionen föreslår föredragande statsrådet att 30 milj. kr. extra skall satsas på olika lågstadieprojekt under en begränsad tid.

I reservation 5 avvisar vi regeringens förslag. Det är faktiskt inte ytterligare

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

resurser som behövs för att bemästra problemen på lågstadiet. Frågan är i stället hur skolans resurser används och hur verksamheten i förskola och grundskola skall organiseras för att stimulera barnens utveckling så effektivt som möjligt. Tillfälliga personalförstärkningar förändrar inte de grundläggande orsakerna till dagens problem.

Vi understryker i vår reservation att föräldrarna måste ta aktiv del i sina barns skolgång. Inte minst är nära kontakter mellan hem och skola en nödvändighet vid skolstarten och i de lägre årskurserna.

I reservation 17 tar vi upp frågan om det särskilda statsbidraget till den icke timplanebundna verksamheten under den samlade skoldagen. Erfarenheterna visar att detta särskilda statsbidrag har givit upphov till många missuppfattningar beträffande syftet med den samlade skoldagen, nämligen att den skall vara en del av skolans pedagogiska verksamhet. Vi anser därför att riksdagen bör ompröva sitt tidigare beslut och framdeles låta statsbidrag till fria aktiviteter under den samlade skoldagen utgå ur förstärkningsresursen. Därmed ankommer det på varje kommun och skola att avgöra hur resurserna skall användas.

I reservation 14 följer vi upp kravet i vår partimotion att träningen i svenska språket måste ges en framträdande plats i både förskola och skola. Utskottets majoritet har i betänkandet endast redovisat rapporten från socialstyrelsen om ett pedagogiskt program för förskolan och hänvisat för skolans del till vad som står i Läroplan 80 om språkträning. Någon egen åsikt redovisar man inte. Vi anser detta torftigt. Nog borde det vara viktigt att Sveriges riksdag uttalar att man står bakom kravet på goda kunskaper i svenska språket. Men så icke. Vi moderater har blivit ensamma i utskottet om att hävda språkträningens och språkundervisningens stora betydelse för elevernas möjligheter till kommunikation, begreppsbildning, litteraturupplevelse m. m. Det är viktigt att understryka att goda kunskaper i svenska också är en nödvändig förutsättning för att eleverna skall kunna tillägna sig goda färdigheter i främmande språk.

Det gläder mig att se att skolminister Bengt Göransson är kvar i kammaren, fast det nu är eftertrupperna som har tagit vid. Med anledning härav skulle jag gärna vilja peka på en annan sak, nämligen en debattartikel av Rolf Söderlund införd i Svenska Dagbladet i dag, där huvudrubriken lyder: Svenskämnets kris är också kulturpolitikens. Den artikeln kan rekommenderas till läsning för många, inte minst för skolministern som samtidigt är kulturminister. Jag kan inte underlåta att citera några rader ur denna artikel, som verkligen understryker behovet av goda kunskaper i svenska språket, vilket vi också framför i vår reservation. I artikeln sägs:

”Okunnighet om ordens innebörd och valör dömer dem” – alltså ungdomarna – ”till ett torftigt språk utan nyanser. Från kommunala förvaltningar drabbas man av tjänsteutlåtanden som är språkligt och intellektuellt undermåliga. Jurister, för vilka språket är det oundgängliga verktyget, släpps ut från universiteten utan att kunna tänka och skriva logiskt.

Svenskämnets kris är en i vidaste mening kulturpolitisk fråga. Nedrust-

ningen av svenskämnet — — — är ett med öppna ögon begånget brott mot hela svenska folkets kulturarv.”

Mer än något annat jämförbart land satsar Sverige på utbildning. Sedan grundskolan infördes 1962 har resurserna i reala termer nästan fördubblats. Innevarande år satsar staten 13 miljarder kronor på grundskolan. Kommunernas kostnader uppgår till ungefär lika stort belopp. Sammantaget satsas alltså runt 26 miljarder.

I det obligatoriska skolväsendet i Sverige har vi i genomsnitt en heltidsanställd lärare för 14 elever. Detta är lägst i världen.

Det går inte att hävda att det är för små resurser som är orsaken till att det finns brister i utbildningsresultaten, inte heller att det är orsaken till att många elever grips av skolleda och tristess med alla svårigheter det för med sig för var och en av dem.

Vad som behövs är positiva attityder till utbildning och kunskaper. Resurserna måste sättas in där de bäst behövs för att vi skall få en skola och en utbildning som sätter kunskaps- och kvalitetsmålen främst. Samtidigt skall de ge eleverna möjlighet att få en utbildning som ligger i linje med deras egna förutsättningar och önskemål.

I reservation nr 18 kräver vi en översyn av hur skolans samlade — alltså både statliga och kommunala — resurser används. En översyn ger stora möjligheter att läsa upp ett fastlåst, invant tänkande. Olika vägar kan vid en sådan översyn prövas att omprioritera tillgängliga medel till förmån för skolans huvuduppgift: att till eleverna förmedla kunskaper och att bibringa dem färdigheter. Att t. ex. överföra tiden för fria aktiviteter till den timplanebundna verksamheten är *ett* sätt att stärka skolans kunskapsförmedlande roll.

Resultatet av en översyn kan mycket väl bli ett nytt statsbidragssystem, innebärande ett större ansvar på det lokala planet för beslut om resursfördelning och resursanvändning.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 152 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Jag begärde replik med anledning av Birgitta Rydles referens till dagens artikel i Svenska Dagbladet, som jag faktiskt läste med mycket stort intresse på morgonen. Låt mig bara försäkra Birgitta Rydle att jag ingalunda betraktar henne som medlem av en mindre intressant eftertrupp. Jag har tvärtom all anledning att betyga min djupa respekt för den kunnighet som hon besitter och den omsorg som hon visar i sina inlägg om våra skolbarn och deras behov av kunskaper och färdigheter.

Den artikel som publicerades i dag ser jag som ett väldigt viktigt bidrag till en fortlöpande ämnesdebatt — vi behöver ha den — om skolan och dess verksamhet. Naturligtvis varken kan eller skall jag diskutera utskottets skrivningar; låt mig bara för Birgitta Rydle peka på vad som faktiskt sägs under rubriken Svenska i den nya läroplanen läroplanen. Där står:

Nr 125

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

”Svenska ingår i grundskolans undervisning därför att varje elev måste bli medveten om att språket är vårt viktigaste medel att få kontakt med andra människor, i vår närhet eller långt borta, i vår egen tid eller i gångna tider,

eleverna skall lära sig att lyssna och läsa så att de uppfattar och förstår vad andra menar,

cleverna skall lära sig att tala och skriva klart, regelrätt och uttrycksfullt, så att andra kan uppfatta och förstå vad de menar.”

Vi har i de läroplansarbeten som nu är gjorda goda förutsättningar för att få en undervisning i svenska som kan ge de kunskaper i språket som våra barn behöver.

Anf. 153 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Jag får verkligen tacka skolministern för orden han riktade till mig. De visar att skolministern har respekt för erfarenhet och engagemang hos människor som arbetar med skolfrågor.

Det var glädjande att höra att skolministern också har tagit del av och intryck av artikeln i Svenska Dagbladet i dag. Jag kan bara konstatera att mot bakgrund av vad skolministern säger styrks jag i min uppfattning att det hade varit riktigt av utskottet att ställa sig bakom kravet i vår partimotion om en bättre ställning för svenskämnet.

Anf. 154 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Statens budgetunderskott åberopas som motiv för åstramningar på område efter område. Att åstramningarna ofta leder till ökad arbetslöshet och sociala och andra problem bortser man ifrån. Många åtgärder som motiveras med att bekämpa krisen förvärrar den i stället.

Församlingar på skolans område är kortsynta och får negativa effekter, både omedelbart och på längre sikt. I detta betänkande från utbildningsutskottet kan vi se några av regeringens planer. Eva Hjelmström har belyst den allmänna tendensen. Jag skall beröra en fråga som redan har diskuterats mycket här, nämligen försämringen när det gäller den praktiska arbetslivsorienteringen på högstadiet, den s. k. praon.

I siffror betyder regeringens s. k. besparingsförslag 148 milj. kr., varav 20 miljoner skulle återgå till kommunerna som en särskild resurs. Besparings-effekten skulle alltså bli 128 miljoner – om det är verkliga siffror, men förslaget är knappast realistiskt. Det går också att omsätta regeringens s. k. besparingsförslag i omkring 900 färre lärartjänster. Detta kan innebära både ökad arbetslöshet och försämrad undervisning.

Den kanske allvarligaste invändningen mot förslaget är att det, i likhet med andra åstramningar på skolans område, drabbar framför allt de sämst ställda eleverna och deras särskilda behov. Möjligheterna att under praon-veckorna arbeta med små elevgrupper och ge stödundervisning äventyras.

De föreslagna förändringarna av reglerna för praon bygger inte på någon genomtänkt linje för att förstärka denna verksamhet. De får den motsatta

effekten. Med fog kan det också hävdas att förslaget bygger på delvis felaktiga utgångspunkter i fråga om hur prao-verksamheten bedrivs i dag i kommunerna.

Den särskilda resurs på 20 milj. kr., av de beräknade besparingarna på 148 milj. kr., som föreslås återgå till kommunerna kan inte i någon avgörande grad kompensera försämringarna i övrigt.

I motioner från centern, folkpartiet och vänsterpartiet kommunisterna riktades kritik mot regeringens förslag. Vpk yrkar att de 128 miljoner som regeringen vill frånta kommunerna skall utbetalas för kommande budgetår. Vår motion är den enda som är konsekvent i det avseendet.

Moderaternas ståndpunkt har varit något oklar. Av deras reservation till dagens betänkande framgår dock att man sväljer regeringens förslag till tre fjärdedelar, men avvisar en fjärdedel. Detta är ett dåligt alternativ till regeringens förslag. I båda fallen leder det till att kommunerna berövas erforderliga medel, prao-verksamheten och undervisningen försämras och lärare blir arbetslösa. Och, framför allt, de svagaste eleverna drabbas hårdast. Om denna attack drivs igenom kan vi befara fortsatta försämringar på skolans område.

Det finns ett rikligt utbud för röstningen i denna fråga. Utöver utskottsmajoritetens förslag – som fullt ut är ett bifall till regeringens – finns fyra reservationer. Ingen kan förneka att den mest konsekventa är vpk-reservationen, som avvisar regeringsförslaget och yrkar på att erforderliga medel anvisas för verksamheten.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservation 8.

Om utbildningsutskottets betänkande allmänt präglas av stor sparsamhetsiver på skolans område, finns likväl ett undantag. Det gäller statsbidraget till s. k. fristående skolor, eller privata skolor.

I budgetpropositionen anför föredragande statsråd att ställningstagande till framställningar om bidrag enligt det nya system som införts förutsätter ingående överväganden. SÖ skall yttra sig. Beslut skall fattas i god tid innan bidraget avses gälla. Mot den bakgrunden kan inte bidrag till någon ytterligare skola beräknas fr. o. m. budgetåret 1983/84. Anordningen med tillfälligt bidrag till annars ej statsunderstödda Waldorfskolor föreslås få tillämpas för nästa budgetår. En precisering görs också i propositionen om att det inte är givet att samtliga skolor med en viss pedagogisk inriktning kan räkna med statsbidrag i fortsättningen. Vi i vpk har ansett oss kunna godta de redovisade ståndpunkterna, som grundar sig på tidigare riksdagsbeslut.

Nu marscherar dock annars så sparsamhetsivrande borgerliga politiker fram och kräver medel för statsbidrag till fristående skolor. Socialdemokraterna i utbildningsutskottet har av någon obegriplig anledning fallit undan för de borgerligas krav och yrkar avslag på propositionen men bifall till de borgerliga motionerna. Detta är en något märklig position. Denna totala kapitulation för de borgerliga måste väl te sig underlig för många socialdemokrater. Möjligheten att stödja regeringens ståndpunkt finns dock, genom att jag reserverat mig till förmån för propositionen. Jag yrkar, herr talman, bifall till reservation nr 13.

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Anf. 155 GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! I detta läge i debatten har ett par av de reservationer som finns fogade till utskottets betänkande ännu inte kommenterats från utskottets sida. Jag skall göra det.

Jag börjar med reservation 1 från centern, där kravet på ett nytt statsbidragssystem för grundskolan förs fram. Från utskottets sida avvisar vi en parlamentarisk utredning om ett sådant system. Vi gör det mot bakgrund av att statsbidragssystemet har varit i kraft under en mycket kort tid. Vi tycker att det är rimligt att det får verka och att SÖ, som har till uppgift att följa utvecklingen på detta område, ges en rejäl chans att bedöma hur detta system fungerar. I alla sammanhang betonas numera också att det är viktigt att skolan och skolstyrelserna ges arbetsro, så att de kan driva en vettig utveckling ute i kommunerna, till gagn för eleverna i klassrummen. Då är det inte rimligt att vi direkt, när vi nu har fått ett nytt statsbidragssystem, börjar ställa krav på att det skall förändras utifrån en ny infallsvinkel.

I reservationen förs det ett resonemang om ett elevrelaterat statsbidrag. Mot bakgrund av hur det i dag ute på länskolnämnderna i praktiken fungerar när det framför allt gäller tilldelningen av basresurser, ligger nog förslaget ganska nära det faktiska läge som vi i dag har. I de motioner där kravet på ett elevrelaterat statsbidrag förs fram pekas det också på att man här skulle få införa en del specialdestinerade statsbidrag. Med hänsyn till detta finns det kanske anledning att vara litet skeptisk till en sådan utveckling som finns anvisad i reservation 1. Därför avvisar utskottet detta förslag.

I reservation nr 9 börjar de moderata sparförslagen att togrövas. Dessa sparförslag har en profil som det finns anledning att uppmärksamma. Det är att pengarna plockas från anslagen för invandrarelever, lågstadiet och den samlade skoldagen. Det finns något slags omvänd Robin Hood-anda i det resonemanget – man plockar besparingarna från de svagaste grupperna i skolan. Det är väl egentligen ingenting annat än ett uttryck för god moderat politik.

Vi avvisar den moderata reservationen nr 9, där man vill spara 40 milj. kr. på hemspråksundervisningen. Vi avvisar också den kommunistiska reservationen nr 11, där man vill öka utgifterna för hemspråksundervisningen i storleksordningen 75 milj. kr. Vi gör det inte enbart av statsfinansiella skäl utan också av den anledningen att vi nu till sommaren kommer att få en redovisning från den s. k. språk- och kulturarvsutredningen, Birgitta Ulvhammars utredning. Vi får då anledning att ta ställning till dessa frågor i ett större sammanhang. Det är normal hanteringsordning från utskottets sida. Mot den bakgrunden avstyrker vi alltså reservationerna 9 och 11.

I centerreservationen nr 10 vill man ha något slags försöksverksamhet med låg-, mellan- och högstadiundervisning för invandrarelever, helst i en skolenhet. Också det kravet avvisar utskottet mot bakgrund av språk- och kulturarvsutredningens kommande betänkande.

Det ligger till på så sätt att redan i dag har skolstyrelsen lokalt naturligtvis möjlighet att låta låg- och mellanstadiets invandrarelever föras till samma skolenhet om man tycker att det är rimligt från kommunala utgångspunkter.

Vad som i dag inte är möjligt är att låta en undervisning ske på högstadienivå, men just den uppgiften har språk- och kulturavsnittet sig förelagd i sina direktiv att titta på. Det är då rimligt att vi låter den göra det, eftersom det ligger i dess utredningsuppdrag. Mot den bakgrunden blir detta krav på en försöksskola någonting som vi avstyrker med hänvisning till att vi till sommaren får klarare principiella riktlinjer för undervisningen på högstadiet och för hur vi skall se på den i framtiden. Jag yrkar alltså avslag på den centerpartistiska reservationen nr 10.

Sedan har vi de moderata reservationer som rör lågstadiet. Utskottet har med tillfredsställelse konstaterat att regeringen i årets budgetproposition gör kraftfulla insatser för att möta oron på lågstadiet. De omprioriteringar som är gjorda inom skolans område, där bl. a. denna omdebatterade prao-besparing har fått bidra till resurserna för att möta oron på lågstadiet, tycker utskottet är vettiga. Vi tycker också att det är värdefullt att titta på lågstadiets totala situation och att också i det sammanhanget starkt peka på nödvändigheten av att vi får en vettig samverkan mellan förskolan och skolan.

Att moderaterna inte ställer sig bakom denna satsning på lågstadiet är förvånande. Moderaterna säger att det är personalresurser som skall tillföras, att det är alldeles för litet och att det är oralistiskt att tro att denna typ av insats kan lösa problemen. Men jag tror att moderaterna har satt sig in i förslaget ganska dåligt. Regeringen föreslår ju att ett utvecklingsarbete skall stimuleras på hela lågstadiet och inte, som föreslås i moderaternas reservation, enbart handla om övergången från förskolan till skolan. Även om man löser problemen med den övergången kan det finnas problem kvar på lågstadiet som man behöver tackla. Det kan finnas möjligheter att ytterligare utveckla verksamhet som behöver stimuleras. Just mot den bakgrunden ser vi det från utskottets sida som värdefullt att regeringen lägger dessa 30 milj. kr. till detta ändamål. Det ger oss alltså möjligheter att utveckla verksamheten på lågstadiet.

Birgitta Rydle har läst utskottsbetänkandet litet dåligt. När hon påstår att vi från utskottets sida skulle nonchalera eller inte ta tillräckligt allvarligt på kravet på en undervisning i språk i förskola och skola så har hon fel. Tittar man i utskottets betänkande finner man att vi säger att den läroplan för grundskolan som vi nyligen har antagit och som gäller från den 1 juli 1982 har som ett mycket bärande inslag just vikten av att ge eleverna goda kunskaper i det svenska språket. Den läroplanen antogs med mycket bred enighet här i kammaren, och det vore väl konstigt om utskottet inte vid det här tillfället, ett år senare, mot bakgrund av den skulle kunna framhålla vikten av att ge goda språkkunskaper i grundskolan.

Samma sak gäller förskolan. Socialstyrelsen har framställt en lång rad skrifter i en serie pedagogiska program för den här verksamheten, som kom till mot bakgrund av socialdemokratiska initiativ här i kammaren 1980–1981 i syfte att ge förskolan en fastare struktur. Det pedagogiska program som vi nu har att se fram emot i förskolan kommer just att behandla språkets betydelse för barn och deras utveckling. Då menar vi från utskottets sida att detta är skäl nog att avslå den moderata reservationen. Och det är väl litet märkligt

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

om inte moderaterna och deras företrädare på den punkten har läst utskottsbetänkandet.

Reservation 16 från folkpartiet handlar om att ta bort de fria aktiviteterna och återigen lägga in dem i den timplanebundna verksamheten. Om jag inte missminner mig har vi 106–110 stadiesveckotimmar på mellanstadiet. Av dem är tre fyra stycken lektioner för den här typen av fria aktiviteter. Att tro att detta skulle vara en kvantitet som löser problemen med exempelvis brister i kunskapshänseende, som man påstår, det tror jag inte på. Dessutom skall vi väl ge de här fria aktiviteterna – som skall ha anknytning till det pedagogiska och timplanebundna innehålllet i undervisningen – en rejäl chans.

Som jag sade förut: Läroplanen trädde i kraft den 1 juli 1982. Låt den verka ett tag i stället för att snabbt rycka undan de nya inslag som finns. Skolan behöver arbetsro, och jag tycker att vi som har beslutat om läroplaner också skall låta dem få en chans att fungera innan vi vill förändra dem igen. Därför yrkar vi avslag på reservation 16 från folkpartiet.

Moderaterna gör en attack mot den samlade skoldagen och vill ta bort statsbidraget. Om riksdagen skulle fatta ett sådant beslut vore det mycket olyckligt. Det skulle betyda mycket psykologiskt – det vore en markering mot den samlade skoldagen. Därför ställer vi oss naturligtvis inte bakom ett sådant förslag. Vi tycker att den samlade skoldagen är riktig och rätt tänkt. Det var SIA-utredningens tankar som låg till grund för den, och de är aktuella än i dag. Barns behov av omsorg och omtanke efter och före den timplanebundna verksamheten är lika stora i dag som vid det tillfälle SIA-utredningen konstruerade de här tankegångarna. Därför yrkar vi avslag på reservation 17.

Reservation 18 handlar om skolans resurser. Moderaterna tycker tydligen att de är för stora och vill utnyttja dem effektivare. Man pekar på hur hög lärartäthet vi har. Den reservationen avstyrker vi också, och jag vill i anslutning till den ställa en fråga till Birgitta Rydle. Den rör ett inslag i reservation 18 som jag vill läsa upp:

”Det är av vikt att det lokala utvecklingsarbetet nu med kraft inriktas på att frigöra resurser i syfte att ge utrymme för omprioritering och effektivisering. Syftet härmed bör vara att förbättra arbetsituationen för elever och lärare. En av vägarna till detta kan vara att sätta samman undervisningsgrupperna så, att spännvidden och spänningarna inom gruppen blir så små som möjligt.”

Anser Birgitta Rydle att detta uttalande i den moderata reservationen står i överensstämmelse med en av grundskolans mest grundläggande principer, nämligen om allsidigt sammansatta klasser? Eller har ni, Birgitta Rydle, övergivit läroplanen? Det går inte att hävda båda dessa uppfattningar samtidigt. Det ena är rätt, och därför vore det värdefullt att få höra om det är reservationernas ståndpunkt som nu gäller inom moderata samlingspartiet eller om det är de formuleringar som en gång Britt Mogård var med om att fastställa i den nya läroplanen.

Herr talman! Det var de korta kommentarer jag hade till de reservationer

som ännu inte har debatterats. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Nr 125

Onsdagen den
20 april 1983

Anf. 156 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Jag tycker inte att Göran Persson skall ta så stora ord i sin mun när det gäller besparingar. Den socialdemokratiska regeringen har redan börjat spara och kommer av den ekonomiska verkligheten att tvingas att fortsätta. Genom besparingar nu, som vi förslår, blir risken för dramatiska nedskärningar mindre under kommande år.

Jag skall försöka hinna med så mycket som möjligt av Göran Perssons frågor och kommentarer beträffande våra reservationer.

Det är självklart att de som verkligen har behov av hemspråksundervisning också skall få det. Men förutsättningen för att det skall kunna ske är att anslagen sätts in där de behövs. Jag kan ge Göran Persson exempel på vad vi menar med att man behöver se över bestämmelserna när det gäller hemspråksundervisningen. Det finns t. ex. svenska familjer där en av föräldrarna har engelskspråkig bakgrund. Då erbjuds barnen undervisning i engelska som hemspråk, samtidigt som de läser engelska i den ordinarie undervisningen. Det är väl inte att undra på om kamrater upplever sådant som orättvist, eftersom de här eleverna får en form av specialundervisning i engelska som sedan påverkar deras studieresultat i den ordinarie engelskundervisningen. Naturligtvis måste det betraktas som särskilt orättvist när det språk som talas i hemmet är svenska. Det finns många andra exempel att anföra på vad vi menar när vi talar om att man bör se över tillämpningsbestämmelserna för vilka som skall ha rätt till hemspråksundervisning.

Göran Persson tog också upp lågstadiesatsningarna, och han läste upp en del ur budgetpropositionen. Jag skulle också kunna läsa upp långa stycken ur budgetpropositionen där statsrådet talar om hur väldigt mycket som görs redan nu inom det lokala utvecklingsarbetet just för lågstadiet. Göran Persson borde som ordförande i förskola-skolakommittén verkligen veta vad det är som görs redan nu, och vad det är som planeras. Vi anser att den nu föreslagna extra satsningen icke kan lösa problemen. Utvecklingsarbetet stimuleras tillräckligt mycket av de åtgärder som redan är vidtagna.

Anf. 157 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Jag skall bara ta upp det som Göran Persson sade om återförande av de fria aktiviteterna till den timplanebundna tiden.

Jag sade i mitt anförande att vi också ansåg att det hade gått ganska kort tid sedan läroplanen förändrades i de här avseendena. Jag vill bara klargöra vad som står i reservationen. Det är att vi vill att man skall "undersöka möjligheten att återföra hela eller viss del av tiden för de fria aktiviteterna till den timplanebundna verksamheten." Vi vill alltså att dessa möjligheter skall undersökas.

Orsaken till detta är att vi mött starka reaktioner från lärare, föräldrar och elever som undrat om man inte kan undersöka dessa möjligheter och göra något åt de här problemen. Det är det som vi vill.

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Anf. 158 GÖRAN PERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag ställde en fråga till Birgitta Rydle som hon inte svarade på, och jag skall upprepa den. Den gäller moderaternas ställningstagande i reservation nr 18, där de säger att undervisningsgrupperna i grundskolan bör sammansättas så, att spännvidden och spänningarna inom gruppen blir så små som möjligt.

Anser Birgitta Rydle att detta står i överensstämmelse med den läroplan som vi alldeles nyligen i största enighet har beslutat om här i riksdagen? Birgitta Rydles partikamrat Britt Mogård är en av författarna till den läroplanen, där grundtanken är att vi skall ha allsidigt sammansatta grupper i grundskolan. Det här är en viktig ideologisk och principiell fråga, och därför vore det värdefullt om Birgitta Rydle ville svara på den, innan debatten i kväll är slut.

Herr talman! Den utredning som har att se över samverkan mellan förskola och skola har också kunnat konstatera att regeringens initiativ med en försöksresurs på 30 milj. kr., som skall kunna fördelas mellan länskolnämnderna, redan nu har satt mycket kraftiga spår. Ett utbrett planeringsarbete har kommit i gång i nästan samtliga av landets kommuner. I länskolnämnderna behandlas en lång rad projekt som man nu är beredd att starta. Birgitta Rydles påstående att den verksamheten skulle ha kommit i gång utan den här typen av stimulans saknar faktiskt grund. Resursen har betytt en god stimulans, och det är vi som arbetar med frågorna om samverkan mellan förskola och skola tacksamma för.

Så till de självklarheter angående hemspråksundervisningen som Birgitta Rydle tog upp. Utskottet behandlade dessa frågor redan i fjolårets betänkande. Vi förutsatte då att språk- och kulturarvsutredningen skulle se över just dem. Så dessa saker lär vi inte vara särskilt oense om. Men att säga att man genom den typ av förändringar som föreslås i motionen skulle kunna spara 40 milj. kr. när det gäller hemspråksundervisningen, där anslaget totalt uppgår till ungefär 400 milj. kr., är litet väl magstarkt. Det verkar som om man inom den moderata riksdagsgruppen har tagit till en summa pengar för att uppnå något slags sparmål, och då passade det att ta de pengarna på det här området. Men med de 40 miljoner kronorna kommer man inte särskilt långt.

Herr talman! Till sist: Jag vill gärna ha svar på den fråga jag ställde till Birgitta Rydle.

Anf. 159 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Det skulle vara intressant att veta var någonstans det passar herr Göran Persson att spara.

Jag hann inte svara på frågorna i min förra replik, men jag hoppas att jag hinner göra det nu. Jag börjar då med frågan om svenskundervisningen.

Det är faktiskt så, Göran Persson, att utskottets ledamöter icke har framfört en enda egen åsikt om detta i betänkandet. Det enda man har gjort är att tala om vad som står i läroplanen för grundskolan och att tala om att socialstyrelsen utarbetar arbetsplaner. Om utskottet, som Göran Persson

säger, ser allvarligt på frågan om svenskundervisningen, då hade utskottet faktiskt kunnat säga det i betänkandet och framföra en egen åsikt. Det har man alltså inte gjort.

Vad beträffar översynen av resursanvändningen skall ju den göras för att man skall få ett effektivare utnyttjande av de resurser som satsas. Resurserna skall ge mera åt flera. Utfallet skall alltså bli bättre.

Så till frågan som ställdes i samband med citatet ur reservationen. Göran Persson känner säkert mycket väl till att vi tidigare har haft debatter här i kammaren just om möjligheterna att i grundskolan göra olika grupperingar i olika ämnen. Man kan variera grupperna från ämne till ämne, och man kan variera dem under olika perioder. Vi tycker det är viktigt att man gör det för elevernas bästa. Man kan då ge var och en av dem de bästa möjligheterna att utvecklas maximalt utifrån deras egna intressen och förutsättningar.

Anf. 160 GÖRAN PERSSON (s) replik:

Herr talman! När det gäller undervisningen i svenska finns på s. 13 i utskottsbetänkandet noga refererat vad som har gjorts och vad som görs. Utskottet finner att denna fråga är uppmärksammas och att man tar allvarligt på den. Mot den bakgrunden avstyrks motionen. Birgitta Rydle är på den här punkten mycket väl tillgodosedd. Att framhärda i något slags moderat partiiver för att här skilja ut sig från de övriga ser jag som inget annat än ett försök att på något sätt framställa moderaterna som extra uppmärksamma på just den här frågan. Så är ingalunda fallet. Dessa ställningstaganden har skett i allra största enighet – det finns all anledning att understryka den saken.

Sedan bekräftade Birgitta Rydle indirekt min farhåga att moderaterna, när de är i opposition, inte riktigt står för riksdagens ställningstaganden i fråga om den nya läroplanen. På område efter område backar nu moderaterna. I fråga om princip efter princip vacklar man. Moderaterna är tydligen inte att lita på när det gäller tidigare fattade beslut på skolområdet. Det är värdefullt att få den här typen av frågor och svar i debatten med en moderat skolföreträdare, eftersom moderaterna nu håller på att glida bort ifrån det som deras tidigare skolminister en gång lade fram för riksdagen. Jag noterar detta. Vi har uppmärksammat den saken också i andra debatter här i kammaren. Det finns anledning att göra detta känt också utanför den här salens väggar.

Talmannen anmälde att Birgitta Rydle anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 161 BIRGER HAGÅRD (m):

Herr talman! Göran Persson sade sig associera till sin barndoms tydligen store sagohjälte Robin Hood, när han tog del av den moderata sparoffensiven. Hans eget ointresse för besparingar får mig att tänka på att han måste ha hittat Aladdins underbara lampa, som förser honom med allt livets goda. Han bör i så fall omedelbart lämna över den till finansminister Kjell-Olof Feldt, som torde ha stort behov av densamma.

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Herr talman! Jag begärde ordet för att i första hand tala om hemspråksundervisning och enkannerligen då också min motion 951.

Först emellertid några allmänna ord om hemspråksundervisningen. Hemspråksundervisningen har ju på senare tid blivit föremål för omfattande debatter. Det förvånar kanske inte heller. Sedan 1976, dvs. i sju år, har de nuvarande reglerna tillämpats. Det innebär att under budgetåret 1981/82 var det så många som 51 000 barn som undervisades i hemspråk. Det är alltså en stor kategori och kostnaderna är betydande. De uppgår till drygt 400 milj. kr. för hemspråksundervisningen och stödundervisningen i svenska under innevarande budgetår. Mycket positivt har förhoppningsvis uppnåtts genom hemspråksundervisningen, men samtidigt må det tillåtas mig att göra den reflexionen att vi kanske inte skall bli alltför yverborna och tro att hemspråksundervisningen löser alla problem på invandrarsidan. Säkerligen kommer det att finnas anledning att i framtiden diskutera åtskilliga svåra kulturella kollisionsproblem. Jag tänker inte minst på att vi har 22 000 islamiter i landet, för vilka många gånger svenska traditioner och över huvud taget svenska vanor och svensk lagstiftning kan te sig t. o. m. stötande.

Man vill gärna ställa frågan om skolan klarar av att skapa den kulturella identiteten för invandrarbarnen eller se till att den bibehålles. Jag är inte helt säker på det utan kan föreställa mig att också invandrarorganisationerna kommer att ha en stor roll att spela i detta sammanhang.

Självfallet är det också på det viset att den omständigheten att hemspråksundervisningen kostar mycket pengar gör att strålkastarna sätts ordentligt på den här typen av undervisning. Man måste fråga sig: Bedrivs undervisningen tillräckligt effektivt? Kan den organiseras på något annat sätt?

Man har från moderat sida begärt en omedelbar översyn av reglerna för vem som skall vara berättigad till hemspråksundervisning, och jag vill gärna instämma i detta krav.

Det finns många fall där hemspråksundervisningen kan te sig stötande. Regeln att hemspråket skall vara det språk som talas i hemmet måste tillämpas strikt.

Herr talman! Jag har i motion 951 pekat på några problem som främst gäller för mer udda hemspråk och dessutom i kommuner som inte är så invandrartäta.

I den proposition år 1976 som låg till grund för hemspråksundervisningen säger det föredragande statsrådet Lena Hjelm-Wallén att en kommun inte bör vara skyldig att erbjuda hemspråksundervisning för grupp med färre antal barn än fyra, om stora svårigheter föreligger och lärare inte finns tillgänglig utan stora extra kostnader, t. ex. på grund av långa och tidsödande resor.

Om det var fråga om färre barn än fyra skulle alltså kommunerna kunna få dispens från obligatoriet. Men man ville inte tillåta kommunerna att själva fatta avgörandet, utan länskolnämnderna skulle vara de som skulle bestämma i det här hänseendet.

Hela tiden talas det om "grupp" i propositionen. Det har fått mig att i den här motionen ställa en fråga om hur man egentligen skall definiera begreppet

”grupp”. Enligt vanligt allmänt språkbruk kan fyra personer förvisso vara en grupp, ävenledes tre men knappast två – det är ett par. Och en person kan definitivt inte vara någon grupp – det tror jag rena logiken säger i det här sammanhanget.

Men i skolförordningen sägs ingenting om gruppstorlek och om grunderna för dispens från skyldigheten att ordna hemspråksundervisning. Man kan alltså konstatera att skolförordningen rimmar dåligt med riksdagens beslut.

Det här har också lett till att kommunerna känner sig tvingade att också ge enstaka barn undervisning trots att det många gånger kan te sig orimligt. Några av de mest stötande fallen har vi där föräldrarna själva går in och får ersättning som hemspråkslärare uteslutande för sina barn. Detta var icke vad som avsågs en gång i tiden. Många gånger kan det också vara tveksamt om språket talas i hemmet.

Frågan om det är lämpligt eller inte att ge en hemspråksundervisning i de fall där det är färre än fyra barn är självfallet någonting som de lokala skolstyrelserna själva borde avgöra. I vissa fall kan det vara på det viset att reglerna inte uppfylls, och ibland kan det å andra sidan vara olämpligt att ge hemspråksundervisning trots de regler som är uppställda.

Att den lokala skolstyrelsen, som sitter inne med kunskapen i de enskilda fallen, bör avgöra dessa frågor ter sig högst rimligt. Länskolnämnden har knappast särskilt mycket att kunna göra på detta område. I alla andra fall vill man ju gärna ge de lokala skolstyrelserna större befogenheter. I detta fall, där de bör ha sådana befogenheter, finns de alltså inte.

Enligt min mening bör en kommun inte ha skyldighet att anordna hemspråksundervisning, om sådan bara efterfrågas av något enstaka barn. Inte heller bör skyldigheten finnas om en språkgrupp har färre barn än fyra. Men samtidigt bör en kommun ha rätt att anordna hemspråksundervisning också i de här fallen, om kommunen så önskar.

Herr talman! Visserligen förordar utbildningsutskottet rent tekniskt att den här motionen avslås med hänvisning till språk- och kulturutredningen. Resultatet av dess arbete har förresten länge inväntats otåligt. Enligt vad som sagts lär dock resultatet föreligga inom en mycket nära framtid. Jag hoppas att så är fallet. Men jag är ändå inte missnöjd, eftersom utbildningsutskottet samtidigt i sitt betänkande säger:

”Utskottet, som konstaterar att det kan finnas skäl för att skolhuvudmannen själv får fatta beslut om undervisning när det är fråga om färre antal barn än fyra i visst hemspråk, utgår från att regeringen vid beredningen av SKU:s förslag prövar den motionsledes aktualiserade frågan.”

Starkare kan väl skrivningen knappast bli. Jag är fullt nöjd. Jag hoppas att regeringen lägger fram ett förslag i motionens anda.

Herr talman! Jag har när det gäller den här motionen inte något speciellt yrkande. Rent generellt ber jag när det gäller hemspråksfrågorna att få yrka bifall till den moderata reservationen nr 9.

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

Anf. 162 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! I mitt anförande kommer jag att argumentera för de krav som vårt parti upprepar också i år om utformningen av modersmålsundervisningen för invandrarbarnen.

Vårt parti har i en följd av år genom konkreta krav och motioner uppmärksammat invandrarbarnens situation, som blir allt svårare. Språksvårigheterna både i skolan och i det sociala umgänget, liksom negativa och rasistiska bemötanden och tillmälen, har ofta blivit den dominerande grunden för deras identitet. De befinner sig ofta i nästan olösliga konflikter mellan föräldrarnas kultur och moraluppfattning och de svenska barnens uppfattning. De känner inte sitt kulturella och historiska ursprung annat än som fragmentariska bitar.

Kulturen och de moralbegrepp, attityder, värderingar och allmänt accepterade sanningar, som innefattas i begreppet kulturellt arv och som kulturen vidareförmedlar, utgör den grund som varje människa bygger och utvecklar sin personlighet och identitet på. Det handlar både om individuell identitet – dvs. känslan av att jaget har ett visst värde, att man duger till något, känslan av självrespekt och självförtroende – och om gruppidentitet – dvs. medvetenheten om att höra samman med andra människor; att se sina egna livserfarenheter inramade av och ingående i en kollektiv historia; insikten om att mitt liv har sammanhang med sådant som har hänt före mig; att jag är bärare av en grups språk och kultur; att jag har kunskaper om gruppens villkor; att just de villkor som gäller för gruppen och som utgör ramarna för gruppens situation i samhället och gruppens framtida utveckling också bestämmer mina personliga utvecklingsmöjligheter, eftersom jag är en del av gruppen.

På den medvetenheten grundar sig min självtillit, känslan av egenvärde, lusten att pröva den egna förmågan som bärare av gruppens samlade kunskaper och erfarenheter, för att föra vidare, utveckla och förbättra, styrkt av den samlade kraft som gruppen har.

Medvetenheten består också av vetskapen att en del av mina problem och svårigheter inte är personliga problem utan beror på de villkor som hela gruppen lever under.

Endast genom en utvecklad personlighet och självständigt tänkande blir det möjligt för invandraren och framför allt invandrarbarnet att kritiskt granska, utveckla, förkasta eller behålla, delvis eller helt, och konstruktivt påverka sitt eget kulturella arv. Bara under sådana förutsättningar blir det möjligt för invandrarbarnen att kritiskt granska och sortera det svenska kulturella utbudet, annars blir invandrarbarnen hänvisade till den kommersiella skräpkulturens perspektivlösa djungel.

Förutsättningen för invandrarbarnen att skaffa sig en gruppidentitet som är sammansatt av både nationell identitet och klassidentitet är språket, dvs. modersmålet. Ingen ifrågasätter modersmålsundervisningen för de svenska barnen. Alla är medvetna om dess helt avgörande betydelse. Det är en självklarhet att svenskundervisningen skall vara obligatorisk för svenska barn. Inga avsteg kan tillåtas från denna, eftersom detta skulle uppfattas som

ett grovt åsidosättande av barnets intressen och rättigheter. Men det tycks vara oerhört svårt att sprida insikten om att invandrabarnen är lika beroende av sitt språk som de svenska barnen. Det man gör genom att år efter år avslå vpk:s krav att utvidga modersmålsundervisningen och göra den obligatorisk för invandrabarnen, är att förneka dessa barns rätt till en skolgång som fyller deras behov av undervisning.

Att de borgerliga regeringarna inte kunnat inse modersmålets betydelse för invandrabarnen, dess samband med gruppidentiteten och dess klassmässiga aspekter, är i och för sig inte förvånande. Det är snarare en logisk följd av den ideologiska grundinställning som borgerligheten har och som återspeglas i den skolpolitik de allmänt bedriver. Det är en politik som syftar till att utplåna barnens grupp känsla och klasstillhörighet, omvandla barnen till enskilda individer utan samband med de reella klassförhållandena i dagens samhälle och omvandla de klassorättvisor, som återspeglas i barnens situation i skolan, till individuella problem. Med andra ord: Borgerligheten slår vakt om de klassintressen den representerar.

Men det är förvånande att man nödgas konstatera, att socialdemokraterna sluter upp bakom de borgerliga partiernas politik på detta område och därmed medverkar till den alarmerande situation invandrabarnen befinner sig i i dag. Vpk har många gånger tidigare belyst invandrabarnens situation i skolan och i samhället i övrigt. Vi har tidigare talat om att invandrabarnen riskerar allvarliga störningar i språkutvecklingen, psykisk instabilitet och kluven identitetsutveckling, att de får sämre utgångsläge för utbildning, att de får arva sina föräldrars låga socio-ekonomiska ställning, att de riskerar att drabbas av arbetslöshet i långt större utsträckning än andra. Vi har talat om, att den utslagning som invandrabarnen drabbas av i dag och som börjar redan i förskoleåldern, försiggår med ökad intensitet. Vi är övertygade om, att om dessa förhållanden tillåts fortsätta, så kommer det att få mycket allvarliga följder, inte bara för de drabbade invandrabarnen, utan också för den fortsatta samhällsutvecklingen.

Som argument för att tillbakavisa alla krav på en obligatorisk modersmålsundervisning har anförts följande: Deltagande i hemspråksundervisning inkl. studiehandledning på hemspråk är frivillig för eleverna. Denna princip fastlades av riksdagen 1975 i samband med att tre mål för invandrapolitiken fastställdes, nämligen jämlikhet, valfrihet och samverkan. Valfrihetsmålet innebär valfrihet för språkliga minoriteter att själva välja, i vilken grad de vill behålla och utveckla sin ursprungliga kulturella identitet inkl. sitt språk.

Till det vill vpk anföra, att var och en som har en ärlig avsikt och inte använder sig av demagogiska knep för att förvanska verkligheten vet, att det måste finnas vissa objektiva förutsättningar för den enskildes fria val. Valfriheten blir en demokratisk rättighet bara under förutsättning att det finns verkliga möjligheter att välja mellan olika alternativ. Friheten för invandrabarnen att välja i vilken utsträckning de vill behålla och utveckla sin ursprungliga kulturella identitet blir reell bara med den nödvändiga förutsättning som ligger i att ha ett utvecklat modersmål.

Förvägras man rätten till sitt språk, så förvägras man också möjligheten att

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

välja. Den valfrihet det här talas om blir till ett tvång, som för in invandrarbarnen i förhållanden som vi redan har berört och vars yttersta konsekvens är social utslagning. Därför hävdar vpk att modersmålsundervisningen skall göras obligatorisk för invandrareleverna. Undervisningen skall bedrivas i enspråkiga klasser så långt detta är möjligt. Där detta inte är möjligt på grund av bristande elevunderlag skall invandrarelever garanteras minst fem timmars modersmålsundervisning i veckan. Dessutom bör begreppet hemspråk bytas ut mot modersmål.

Herr talman! Utskottet avstyrker också i år vår motion med hänvisning till den pågående språk- och kultursarvsutredningen. Jag anser att denna utredning dels är alldeles onödig när det gäller att förbättra modersmålsundervisningen för invandrareleverna, dels fungerar den som ett alibi för regeringens ovilja att åstadkomma någon förbättring på modersmålsundervisningens område. De egentliga orsakerna till dess tillkomst är en hemlighet som delas av Gud och den borgerliga regering som har tillsatt den.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation 11.

Anf. 163 ERKKI TAMMENOKSA (s):

Herr talman! Jag kommer också att beröra invandrarundervisningen.

Debatten när det gäller avsnittet hemspråksundervisning för invandrarbarn kom tidsmässigt olägligt, eftersom vi som bekant inte vet vad som kommer fram i språk- och kultursarvsutredningen. Några nya tankar har således inte framkommit i utskottets betänkande, och helt logiskt har utskottet avslagit alla motioner där förändringar yrkats.

Så mycket är ändå klart, att efter många års utredningar och oändliga debatter när det gäller frågor om undervisning för invandrarbarn, där olika forskare och tyckare har drabbat samman, måste man nu snart bestämma sig i vissa principfrågor.

Fortfarande gör sig olika ytterlighetsmodeller gällande. Assimileringslinjen, dvs. att invandrareleverna får klara sig bäst de vill i en helt svenskspråkig undervisning, är den ena ytterlighetsmodellen. Den andra är ganska ny, och den betyder att undervisning skulle bedrivas helt på hemspråket, eller modersmålet, från förskola till högskola. Det sistnämnda skulle innebära en långtgående minoritetspolitik, och det är svårt, ja omöjligt, att genomföra dessa lösningar i Sverige. Det är inte möjligt ens för den största invandrargruppen, nämligen finnarna.

När det gäller den s. k. assimileringssmodellen vill jag framhålla att jag tror att många av dagens missanpassade invandrarungdomar har hamnat där de är som ett resultat av den tidigare aningslösa undervisningen. Man behöver inte överdramatisera detta, men visst är det så att många invandrarungdomar saknar ordentlig utbildning och inte fått en ordentlig start i livet därför att de var placerade i hjälpklasser och inte klarade sin skolgång. Många av dessa är arbetslösa i dag.

Det har varit enighet bakom strävan att uppnå aktiv tvåspråkighet. Problemet har varit svenska språkets ställning och omfattning i undervisningen. Givetvis är kunskaperna i svenska språket en elementär fråga i

undervisningen, men moderaterna har i sin motion som här har nämnts helt missuppfattat det fundamentala i hemspråksundervisningen. Jag trodde först att jag hade läst fel när jag såg motionen. Låt mig anknyta till Per Unckels ord – även om han inte är här. Illvilja eller inte, illavarslande vill jag i alla fall kalla moderaternas ståndpunkt.

Som jag redan har nämnt vet vi inte vad språk- och kulturarvsutredningen kommer att föreslå. Därför kan vi inte här föra någon debatt om den framtida invandrarundervisningen. Vi vet inte heller om vi skall kalla det hemspråksundervisning eller modersmålsundervisning, men allt talar för att finska språket bör få en särställning med hänsyn till gruppens storlek, den historiska nordiska gemenskapen – och inte minst av praktiska skäl.

Det bör också nämnas i detta sammanhang att Stockholms kommunfullmäktige ställde sig bakom min motion om s. k. finska klasser, som sträcker sig ända till högstadiet. Det verkar vara klokt att inte slå sönder klasser som har börjat fungera. Kommunfullmäktige ställde sig också bakom förslaget om ett samarbete med grannkommunerna för att nå det bästa resultatet i invandrarundervisningen.

Herr talman! Jag har inget yrkande den här gången, men vi återkommer till dessa frågor senare. Jag instämmer i övrigt i utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Punkt 1

Mom. 1 (nytt statsbidragssystem för grundskolan)

Utskottets hemställan bifölls med 260 röster mot 50 för reservation 1 av Kerstin Göthberg och Larz Johansson.

Mom. 2 (statsbidrag med 100 % till lärarlönekostnader för grundskolan)

Utskottets hemställan bifölls med 294 röster mot 16 för reservation 2 av Nils Berndtson.

Mom. 3 (tillämpningsföreskrifter för resursanvändningen)

Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 17 för reservation 3 av Nils Berndtson.

Mom. 4 (principerna för den fria resursanvändningen i ett decentraliserat beslutssystem)

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 146 för reservation 4 av Kerstin Göthberg m. fl.

Mom. 6 (praktisk arbetslivsorientering)

I en första förberedande votering biträdde reservation 8 av Nils Berndtson med 22 röster mot 18 för reservation 7 av Jörgen Ullenhag. 268 ledamöter avstod från att rösta.

Nr 125

Onsdagen den
20 april 1983

*Det obligatoriska
skolväsendet
m. m.*

I en andra förberedande votering biträdades reservation 6 av Kerstin Göthberg och Larz Johansson med 58 röster mot 17 för reservation 8 av Nils Berndtson. 236 ledamöter avstod från att rösta.

I kontrapositionsvoteringen biträdades reservation 5 av Per Unckel m. fl. med 79 röster mot 51 för reservation 6 av Kerstin Göthberg och Larz Johansson. 181 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 153 röster mot 80 för reservation 5 av Per Unckel m. fl. 77 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 7 (nya bestämmelser om rätt till hemspråksundervisning)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 9 av Per Unckel m. fl., bifölls med acklamation.

Mom. 10 (försöksverksamhet med särskild skolenhet för invandrarbarn)

Utskottets hemställan bifölls med 261 röster mot 50 för reservation 10 av Kerstin Göthberg och Larz Johansson.

Mom. 11 (vissa frågor om hemspråksundervisning)

Utskottets hemställan bifölls med 294 röster mot 16 för reservation 11 av Nils Berndtson.

Mom. 12 (statsbidrag till fristående skolor)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 287 röster mot 18 för bifall till hemställan i reservation 13 av Nils Berndtson. 5 ledamöter avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 160 röster mot 145 för godkännande av den i reservation 12 av Kerstin Göthberg m. fl. anförda motiveringen. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 13 (träning i svenska språket i förskola och skola)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 14 av Per Unckel m. fl., bifölls med acklamation.

Mom. 15 (lågstadieåtgärder)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 15 av Per Unckel m. fl., bifölls med acklamation.

Mom. 19 (återföring av tid för fria aktiviteter till tid för undervisning)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 16 av Jörgen Ullenhag, bifölls med acklamation.

Mom. 20 (bidrag till samlad skoldag)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 17 av Per Unckel m. fl., bifölls med acklamation.

Mom. 21 (översyn av hur skolans resurser används)

Utskottets hemställan bifölls med 229 röster mot 81 för reservation 18 av Per Unckel m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2–8

Utskottets hemställan bifölls.

22 § Föredrogs

Jordbruksutskottets betänkande

1982/83:28 Ändring i lagen (1960:331) om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m. m. (prop. 1982/83:114)

Utskottets hemställan bifölls.

23 § Vattenföroreningsavgift

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1982/83:29 om vattenföroreningsavgift (prop. 1982/83:87).

Anf. 164 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! De regler som f. n. finns när det gäller oljeutsläpp på svenskt och internationellt vatten är helt otillräckliga. Det gäller både möjligheterna att kontrollera reglernas efterlevnad och sanktionsmöjligheterna. Det är exempelvis inte tillåtet att släppa ut olja i Östersjön, men likväl sker det, och det är förenat med stora svårigheter att spåra upp de skyldiga fartygen. På internationellt vatten på andra öppna hav får man släppa ut en viss mängd olja per nautisk mil. Till uppgiften att spåra det skyldiga fartyget läggs då att man måste visa att den tillåtna mängden olja har överskridits.

Som beräknats i studien Operationella utsläpp ger fartygstrafiken till från och inom Sverige upphov till att mellan 4 000 och 13 000 ton olja varje år töms ut inom Östersjöområdet. Ca hälften är maskinrumsrester – utsläpp som oftast sker "portionsvis". Antalet utsläppstillfällen kan som mest räknas i tiotusental. Den faktiska risken för upptäckt vid det enskilda utsläppstillfället blir då betydligt lägre än vad siffror som bygger på registrerade uttömningar visar.

I officiella rapporter menas att ca 10 % av de 300–400 utsläpp som årligen registreras kan knytas till enskilt fartyg. Det sker med flygövervakning. Men det är inte samma sak som att man i 10 % av fallen *bevisligen* kan utpeka

Nr 125

Onsdagen den
20 april 1983

*Vattenförorenings-
avgift*

någon som skyldig. Studeras t. ex. situationen för år 1979, finner man att det i en stor del av fallen varken togs foto eller oljeprover. Men andra ord: Man såg inte i alla dessa refererade fall något fartyg som pumpade ut olja. Ej heller kunde man genom provtagning knyta misstänkt fartyg som kanske befann sig i närheten till utsläppet.

För att förhindra otillåtna utsläpp räcker det inte med att man utfärdar regler om utrustning eller föreskrifter om maximalt tillåtna utsläpp. Så länge som det är lönsamt att pumpa ut oljan – i en eller annan mening – måste reglerna kunna övervakas och överträdelsestraffas. Det i dag befintliga kontroll- och straffsystemet verkar ha uppenbara svårigheter att fungera effektivt.

Svårigheterna att bestraffa överträdelsestraff av oljeutsläppsförbudet beror delvis på att man i svensk lagstiftning inte tillämpar s. k. strikt ansvar. Lagen kräver att en eller flera *personer* kan utpekade som skyldiga. För att en fällande dom skall kunna uppnås måste därför utredningen vara mycket detaljrik och utförlig.

Även om man med foto eller annan metod lyckats identifiera ett fartyg som släpper ut olja är det inte säkert att det leder till att syndaren straffas. Det hänger samman med att utsläppet måste kunna knytas till ansvarigt befäl ombord.

Det har hänt att ett fartyg blev fotograferat när det tömde ut olja. En utredning gjordes, och allt var frid och fröjd. Men fartygets befälhavare nekade och sade att han inte beordrat någon tömning av olja. Oljeprov togs, men man lyckades inte få det att stämma med den utsläppta oljan. Och fartygets befälhavare gick därmed fri.

Herr talman! Kustbevakningen har bl. a. tre flygplan till sitt förfogande för att kunna övervaka Sveriges territorium. De är utrustade med vad kustbevakningen kallar fjärranalyssystem, vilket innebär att man med hjälp av radar samt mätapparatur vilken bygger på ultraviolett strålning och värmestålning söker upptäcka oljeutsläpp. Man hoppas att denna teknik, som är relativt ny, skall underlätta kontrollen och identifikationen av oljeförorenande fartyg.

Tekniken har emellertid sina begränsningar när det gäller att identifiera fartyg som släpper ut olja. För att ett fartyg skall kunna bindas till ett utsläpp måste enligt kustbevakningen vissa förutsättningar vara uppfyllda. Under dagtid och under klar sikt måste fartyget i princip ertappas på bar gärning av personalen på flygplanet. Under mörker måste identiteten fastställas på annat sätt.

Begränsningarna ligger främst i förmågan att identifiera det utsläppande fartyget under mörker och dålig sikt och att oljeutsläppet bör upptäckas i samband med att det sker, dvs. då utsläppet är färskt.

Tyvärr verkar teknikens bristfälligheter att sammanfalla med det egentliga kontrollproblemet, nämligen att vara på plats när olja töms ut samt att kunna identifiera fartyg nattetid. Från de intervjuer som gjorts med maskinbefäl, kaptener och andra besättningsmän framgår klart att man ofta inväntar nattens mörker innan oljeuttömningar påbörjas.

Herr talman! Det står i dag fullkomligt klart att det fordras kraftåtgärder för att komma till rätta med den gigantiska nedsmutsning av våra hav och kuster som oljeutsläppen står för. Trots att det måste vara uppenbart för var och en vilka oerhörda skador på naturlivet som oljeutsläppen förorsakar, minskar de inte i omfattning, snarare tvärtom. Därtill måste läggas det faktum att det finns möjligheter att i land ta hand om oljerester från fartyg, och det utan vare sig större kostnader eller tidsförluster. Den slutsats man måste dra är att rederierna på frivillig väg inte är beredda att avstå från oljedumpningar till havs.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till vpk-reservationen som är fogad till betänkandet.

Anf. 165 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! När vårt folk vid kusten samlar olja och döda sjöfåglar och sådana som avlivats då de inte längre kan leva därför att de är fulla med olja, då hittar man också ibland skyddskläder och hjälmar från oljeborrtoinen i Nordsjön.

De utgör inget bevis för att oljan som driver in mot vår västkust kommer därifrån. Men det är svårt att frigöra sig från misstanken därom. Vi hade stora oljebälten och en stor fågeldöd efter Bravo-katastrofen, då ett borrhål i Nordsjön under flera veckor sprutade olja. Men ingen ville diskutera om det var Nordsjöolja som kom ner till vår kust.

Man frågar sig varifrån oljan kommer. Allt fler supertankrar svarar för oljetransporterna, och jag tror inte att det förekommer utsläpp från dessa. Det finns utan tvivel samvetslösa befälhavare, men jag tror att det så småningom kommer metoder att genom märkning eller på annat sätt hejda den typen av oljesöl.

Vi kan i varje fall tala om och diskutera metoder, bestraffning och möjligheter att sätta stopp för sådan hantering. Men så är det inte när det gäller oljespill vid utvinning. Ingen vill tala om detta. Varför vet jag inte. Kanske är det så att alltför stora värden står på spel, och kanske är det så att man inte ser några möjligheter att komma till rätta med problemet. Troligen är spill oundvikligt, och om en redovisning kom till stånd, skulle så hård press komma att ställas från miljövårdare och andra att oljeutvinningen måste inställas eller bli olönsam.

Ja, de funderingar jag har finns det inga belägg för, i varje fall inga säkra belägg. Men det framskymtar då och då saker som gör att man kan ha sådana här funderingar. Jag läste för något år sedan i Göteborgs-Posten att 200 000 ton olja var normalt spill. Oljearbetare på borrhornen säger att det sölas olja i stora mängder. När man frågar dem som vet, eller dem som borde veta, får man inget svar.

Jag har i det nordiska kontaktorganet för fiskefrågor påtalat saken och bitt någon expert från Norge ge oss information. Vi fick en information under mötet därpå, men inget om oljesöl. Experten talade i 20 minuter eller en halvtimme om "oppryddinga", dvs. uppröjningen runt borrhplattformarna i Nordsjön. Det plockades upp skräp som dumpats och röjts upp på

Onsdagen den
20 april 1983

*Vattenförorenings-
avgift*

fiskeplatserna, men det var inte det saken gällde. Han undvek att svara. Varför vet jag inte, men man kan ha sina funderingar.

Utskottet framhåller att frågan varit föremål för diskussion i olika mellanfolkliga fora och pekar på olika konferenser där frågan diskuterats. Några konkreta resultat har dock inte nåtts, säger utskottet i sin skrivning.

Utskottet delar dock vår uppfattning att det är angeläget att oljespill i samband med oljeutvinningen till havs i möjligaste mån förebyggs och säger sig också ha erfarit att ansträngningarna kommer att fortsätta. Men utskottet anser inte något särskilt påpekande från riksdagens sida vara påkallat.

Kanske blir man mer känslig och mer otålig när man lever mitt i det som sker, när man ser hjälplösa fåglar så nersmetade med olja att man får slå ihjäl dem och när man ser att stora områden börjar bli sterila och inte längre fungerar som reproduktionsplatser för fisk och skaldjur.

Den största skadegörelsen är inte nedsmutsade stränder, även om det är obehagligt att få olja på fötterna när man skall bada. Men det är denna skadegörelse som de flesta upplever, och om bara stränderna kan göras rena till badsäsongen är de flesta tillfredsställda.

Nej, problemet är vida större än så. Vi är på väg att mer eller mindre förstöra en naturresurs som vi är beroende av för att leva. Men vi blundar för det som sker.

Oljeutvinningen i havet ökar. Fler och fler borrhorn byggs och sätts ut i havet. Vi har fått in dem i Östersjön, och jag vill erinra om det som hände vid polska kusten för något år sedan. Även där stod ett borrhorn och sprutade olja i några veckor.

Ingen har kunnat undgå att läsa om vad som pågår i Persiska viken. Även om Persiska viken ligger långt borta, är det samma metod man använder där som i Nordsjön och Östersjön. Och det är samma metod man kommer att använda i Skagerak, Kattegatt och Bottenviken och var man nu kan hitta olja.

Vi motionärer har inte haft någon framgång med vår motion, om man inte räknar en positiv skrivning som en framgång. Men utskottet har knappast något annat val, eftersom ingen i dag kan påstå att det vi berör i motionen inte är allvarligt och på sikt kommer att vålla stora skador på livet i havet.

Men frågan kommer säkert igen, allteftersom problemen växer och allteftersom fler och fler områden blir sterila och fler och fler fågelstammar glesas ut.

Jag hoppas att det utskottet erfarit, nämligen att ansträngningarna kommer att fortsätta, blir verklighet och att ansträngningarna ökas. Men jag vill ändå, herr talman, yrka bifall till motion 1447.

Anf. 166 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Utsläppen av skadliga ämnen i havet har ännu inte utlöst lika hårda signaler från naturens egna larmklockor som luftföroreningarnas effekter på mark och vatten. Det ligger ändå nära till hands att dra parallellen, eftersom problemen har flera gemensamma kännetecken.

Utsläppen känner inga nationella gränser. Större delen av det sura nedfallet över vårt land kommer via luftströmmarna från andra länder. Genom utsläpp av oljerester och andra farliga ämnen i haven förorenas även svenska farvatten.

Skadorna på miljön är nästan alltid oreparabla. Alla åtgärder i efterhand, som kalkning av sjöar och sanering av stränder, är ett upprätthållande försvar under ständig reträtt. Problemen måste angripas vid källan.

Därför blir resultatet av de åtgärder vi som enskilt land vidtar också alltid beroende av vad som görs i andra länder. Detta får givetvis inte innebära att vi avstår från att vidta de åtgärder som är möjliga att vidta, och den nu föreslagna vattenföroreningsavgiften anser utskottet vara en bra åtgärd som förhoppningsvis kan bli effektiv.

Ett enigt utskott ställer sig bakom förslaget, som innebär att lagstiftningen på det här området kompletteras med ekonomiska sanktioner som bör ge bättre förutsättningar att beivra olagliga oljeutsläpp.

Sverige är också anslutet till flera internationella överenskommelser på sjöfartens område som syftar till att förebygga havsföroreningar. I samma syfte har man också från svensk sida i olika sammanhang redan aktualiserat den fråga som Jens Eriksson talar för, nämligen åtgärder mot föroreningar från de nordvästeuropeiska staternas offshore-verksamhet. Dessa ansträngningar fortsätter, och utskottet har av den anledningen inte funnit skäl att göra något påpekande.

I en liknande motion som den som nu ligger till grund för vpk-reservationen och som behandlades av riksdagen i höstas krävde man ytterligare åtgärder utöver en vattenföroreningsavgift. Utskottet har samma mening då som nu. I det fortsatta säkerhetsarbetet är det viktigast att i första hand säkra efterlevnaden av det omfattande regelsystem som redan finns, innan ytterligare åtgärder vidtas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 167 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! Vattenföroreningsavgiften kan vara positiv och bra, men den löser på inget sätt de problem som vi f. n. har vid våra kuster. Problemet gäller att få vattenföroreningsavgiften att fungera.

Svårigheten är att över huvud taget upptäcka de oljeutsläpp som sker. Ännu svårare är det att kunna identifiera vem det är som släpper ut oljan. För att ett fartyg skall kunna bindas till ett oljeutsläpp måste man, av bevisskäl, ta prover på såväl utsläpp som den olja som finns ombord på fartyget. Det sker sällan. 1979 togs t. ex. bara oljeprov på 15 % av alla oljeuttömningar som anmäldes. Ett skäl till det ringa antalet prov är oljans ofta snabba utspridning, vilket omöjliggör provtagning.

Ett problem av helt annan karaktär när det gäller provtagning på misstänkta fartyg är att det i en del fall tas prov på fel olja. Ett fartyg har många olika typer av oljor ombord. På tankfartyg kan rester av gamla oljor finnas ombord som gör att provtagningar kan vara nästan omöjliga att genomföra. Dessutom är det känt att oljeutsläpp oftast sker på natten. Det är

Onsdagen den
20 april 1983

Vattenförorenings-
avgift

omöjligt att kunna spåra det skyldiga fartyget. Man måste alltså nästan vara på plats och ta fartyget på bar gärning för att kunna binda det vid provet.

I dag släpps mellan 4 000 och 13 000 ton olja i Östersjön – då är det bara fråga om den trafik som går till, från och inom Sveriges gränser. Det finns alltså inga andra möjligheter att få till stånd radikala åtgärder för att stoppa oljeutsläppen än att drastiskt försöka bemästra dem med det förslag som finns i vår motion.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 (föreskrifter för oljehantering och transporter)

Utskottets hemställan bifölls med 285 röster mot 16 för reservationen av John Andersson.

Mom. 3 (föroreningar vid oljeutvinning till havs)

Utskottets hemställan, som ställdes mot motion 1447 av Jens Eriksson och Ingvar Eriksson, bifölls med acklamation.

24 § Föredrogs

Näringsutskottets betänkande

1982/83:31 Marknadsföringen av modersmjölksersättning

Utskottets hemställan bifölls.

25 § Anf. 168 TALMANNEN:

På morgondagens föredragningslista upptas socialutskottets betänkande 25 främst bland två gånger bordlagda ärenden.

26 § Kammaren åtskildes kl. 23.27.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert